

HYVINVOINNIN JA TASA-ARVON VAHVISTAMINEN KORONAKRIISIN AIKANA JA SEN JÄLKEEN

Sosiaali- ja terveysministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön asettama ryhmä

VALTIONEUVOSTON JULKAISUJA 2020:19

vn.fi

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Valtioneuvoston julkaisu 2020:19

Hyvinvoinnin ja tasa-arvon vahvistaminen koronakriisin aikana ja sen jälkeen

Valtioneuvosto Helsinki 2020

Sosiaali- ja terveysministeriö ja työ- ja elinkeinoministeriö

ISBN PDF: 978-952-287-875-5

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2020

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö	3.6.2020
Tekijät	Sosiaali- ja terveysministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön asettama ryhmä	
Julkaisun nimi	Hyvinvoinnin ja tasa-arvon vahvistaminen koronakriisin aikana ja sen jälkeen	
Julkaisusarjan nimi ja numero	Valtioneuvoston julkaisuja 2020:19	
ISBN PDF	978-952-287-875-5	ISSN PDF 2490-0966
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-875-5	
Sivumäärä	61	Kieli suomi
Asiasanat	koronakriisi, hyvinvointi, tasa-arvo, eriarvoisuus, syrjäytyminen, yhdenvertaisuus, työllisyys	
Tiivistelmä	<p>Rajoitustoimet ja suositukset, joiden tarkoituksena oli turvata väestön terveys ja terveydenhuollon kantokyky koronakriisin aikana, onnistuivat hidastamaan epidemian leviämistä ja suojaamaan riskiryhmiä. Näiden poikkeustoimien kääntöpuolena on kuitenkin ollut vakavia sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia.</p> <p>Korkean profiilin ryhmän raportissa nostetaan keskusteluun hyvinvointiyhteiskunnan kannalta kriittisiä asioita koronakriisin aikana. Raportissa arvioidaan rajoitusten asettamisen, purkamisen sekä talouden ja koko yhteiskunnan toipumisen seurauksia inhimillisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin sekä tasa-arvon kannalta.</p> <p>Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta luo vahvan pohjan kriisistä selviytymiseen, mutta on panostettava, että vältetään aiempien lamojen pitkäkantoiset vahingolliset seuraukset.</p> <p>Poikkeustilanteen vaikutukset eivät ole jakautuneet väestössä tasaisesti, minkä vuoksi on tärkeää suunnata huomiota heihin, joiden hyvinvointia poikkeustilanne on koetellut eniten.</p> <p>Sosiaalisesti, inhimillisesti ja taloudellisesti ehjä ja yhdenvertainen yhteiskunta rakentuu ihmisarvon ja ihmisten keskinäisen riippuvuuden varaan. Koronakriisi paljastaa yhteiskunnan murtumakohtia, joihin puuttuminen on ensisijaisen tärkeää hyvinvointiyhteiskunnan säilyttämiseksi. Hyvinvoinnin vaikutusarviointia varten tarvitaan toimiva kriteeristö, säännöllinen tiedon tuottaminen ja pysyvä arviointirakenne.</p>	
Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö	
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: vnjulkaisumyynti.fi	

Presentationsblad

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet, arbets- och näringsministeriet	3.6.2020
Författare	Gruppen som tillsattes av social- och hälsovårdsministeriet och arbets- och näringsministeriet	
Publikationens titel	Insatser för att stärka välfärden under och efter coronakrisen	
Publikationsseriens namn och nummer	Statsrådets publikationer 2020:19	
ISBN PDF	978-952-287-875-5	ISSN PDF 2490-0966
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-875-5	
Sidantal	61	Språk finska
Nyckelord	coronakrisen, välfärd, jämställdhet, ojämlikhet, utslagning, jämlikhet, sysselsättning	
Referat	<p>Restriktionerna och rekommendationerna, vars syfte var att trygga befolkningens hälsa och hälso- och sjuk-vårdens bärkraft under coronakrisen lyckades bromsa spridningen av epidemin och skydda riskgrupperna. Baksidan med dessa undantagsåtgärder har dock varit de allvarliga sociala och ekonomiska konsekvenser som följt av dem.</p> <p>I rapporten, som utarbetats av en grupp av opinionsbildare, lyfter man fram frågor som är kritiska med tanke på välfärdssamhället under coronakrisen. I rapporten bedöms följderna av att införa och avveckla restriktioner samt av att ekonomin och hela samhället återhämtar sig med tanke på den mänskliga och sociala välfärden samt jämställdheten.</p> <p>Det finländska välfärdssamhället skapar en stark grund för att klara av krisen, men man måste göra en kraftanstrengning för att undvika de långsiktiga konsekvenser som följt av tidigare recessioner.</p> <p>Konsekvenserna av undantagstillståndet har inte fördelats jämnt bland befolkningen och därför är det viktigt att rikta uppmärksamheten mot dem vars välfärd prövats mest av undantagstillståndet.</p> <p>Ett socialt, mänskligt och ekonomiskt sammanhängande och jämlikt samhälle byggs upp med människo-värdet och det ömsesidiga beroendet mellan människor som grund. Krisen avslöjar samhällets brytpunkter, och det är av största vikt att man ingriper i dem för att välfärdssamhället ska kunna bevaras. För konsekvensbedömningen av välfärden behövs fungerande kriterier, regelbunden framställning av information och en permanent utvärderingsstruktur.</p>	
Förläggare	Social- och hälsovårdsministeriet, arbets- och näringsministeriet	
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: vnjulkaisumyynti.fi	

Sisältö

	Lukijalle	6
	Yhteenveto	7
1	Tausta.....	9
2	Tilannekuva.....	11
3	Koronakriisistä eteenpäin kantava eetos	13
4	Suomen hyvinvointimallin vahvuus.....	17
5	Kansalaisyhteiskunnan keskeinen rooli.....	25
6	Sosiaalinen lähiympäristö ja ihmisten arki mullistui.....	29
7	Henkinen hyvinvointi koetteilla	35
8	Työmarkkinoiden jakaantuminen.....	39
9	Kriisin yhteydessä korostuneet murtumakohdat.....	45
10	Hyvinvointipolitiikka arvioinnin kohteeksi	53
11	Lopuksi	57
	Käytetty aineisto.....	58

LUKIJALLE

Korona-virus ravistelee koko maailmaa. Se ravistelee myös suomalaista yhteiskuntaa. Emme tiedä, miten pitkään tilanne kestää. Vielä ei ole mahdollista arvioida kaikkia vaikutuksia. Jo nyt on kuitenkin selvää, että vaikutukset ulottuvat taloudesta kansainväliin suhteisiin ja yhteiskunnan rakenteista sosiaalisiin suhteisiin.

Keskellä epävarmuutta on yritettävä nähdä, mitä tapahtuu, ymmärtää ja reagoida. Se on yksittäisten kansalaisten, julkisen keskustelun, kaikkien yhteiskunnallisten toimijoiden ja vastuunkantajien osa. Tehtävää varten on valtiovallan taholta käynnistetty useita työskentelyjä. Tämän ryhmän työ on yksi niistä.

Ryhmän tehtävä on tarkastella, mitä käsillä oleva tilanne merkitsee kaikkien kansalaisten hyvinvoinnin ja tasa-arvon vahvistamisen näkökulmasta. Siis niistä lähtökohdista, joihin suomalainen hyvinvointiyhteiskunta on nojannut.

Sekä ryhmän jäsenet että eri tahot ovat auliisti antaneet käyttöön asiantuntemuksensa ja aineistoa, jota koronakriisin inhimillisistä ja sosiaalisista vaikutuksista tässä vaiheessa on saatavilla. Se osoittaa, että yhteiskunnassa vallitsee laaja yhteinen tahotila ja huoli siitä, miten ihmisten tämän kriisin keskellä ja seurauksena käy.

Tässä raportissa pyritään tunnistamaan hyvinvoinnin ja tasa-arvon kannalta kriittisimpiä kohtia sekä esiin nousseita vahvuuksia.

Kriisistä eteenpäin kulkeminen inhimillisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti vahvalla tavalla vaatii yhteiskunnan kaikkien osa-alueiden yhteistä panosta. Miten siinä selviydytään, näkyy viime kädessä siinä, miten selviytyvät ne, joille voimavarat ovat kaikkein vähäisimmät.

Helsingissä 31.5.2020, Kari Mäkinen, ryhmän puheenjohtaja

Yhteenveto

Sosiaali- ja terveysministeriö sekä työ- ja elinkeinoministeriö asettivat toukokuun alussa laaja-alaisen korkean profiilin ryhmän tuottamaan näkemyksiä ja esityksiä hyvinvoinnin ja tasa-arvon vahvistamiseksi koronaepidemian vuoksi asetettujen rajoitusten poistamisen sekä yhteiskunnan jälleenrakennuksen valmisteluun. Ryhmän toimikausi on 5.5.2020–31.5.2020.

Työryhmän tuottaman raportin tavoitteena on nostaa keskusteluun kriittisiä asioita hyvinvointiyhteiskunnan kannalta. Raportin keskeinen viesti on ottaa kaiken toiminnan lähtökohdiksi ihmisarvo ja ihmisten keskinäinen riippuvuus. Näiden kahden eettisen peruspilarin varaan sosiaalisesti, inhimillisesti ja taloudellisesti ehjä ja yhdenvertainen yhteiskunta rakentuu. Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta luo vahvan pohjan kriisistä selviytymiseen, mutta on panostettava, että vältetään 1990-luvun laman ja 2008 finanssikriisin pitkäkantoiset seuraukset.

Kansalaisyhteiskunnalla on ollut merkittävä rooli suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan luomisessa ja ylläpitämisessä yhteistyössä julkisen sektorin kanssa. Kriisissä kansalaisyhteiskunnan rooli sosiaalisen koheesion ja hyvinvoinnin ylläpitäjänä korostuu. Siksi onkin keskeistä turvata myös jatkossa kansalaisyhteiskunnan resurssit.

Koronapandemia ja rajoitustoimet ovat vaikuttaneet kaikkien meidän sosiaalisiin suhteisiin, päivittäisen elämän rakenteisiin ja arjen toimiin. Rajoitustoimet tai niiden tulkinta ovat siirtäneet keskeisen osan julkisia hyvinvointipalveluja koteihin palkattomaksi työksi. Poikkeustilanteen vaikutukset eivät ole jakautuneet väestössä tasaisesti ja siksi on tärkeää suunnata huomiota heihin, joiden hyvinvointia pandemia on koetellut eniten. Samalla on arvioitava sitä, millaisilla rajoitusten purkutoimilla voitaisiin nopeimmin lisätä hyvinvointia ilman suuria terveysriskejä. Tässä arvioinnissa vaikutukset tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen ja eri ikäryhmiin ovat keskeisiä.

Pandemian aiheuttama kriisitilanne ja sen vaikutukset yritystoimintaan aiheuttivat lähes välittömästi toimeentulo-ongelmia niiden kohdalla, joiden työhön rajoitustoimilla oli suoria vaikutuksia. Työmahdollisuuksien menetys koski niin yrittäjiä kuin myös lomautetuksi joutuneita työntekijöitä. Pandemian taloudellisten seurausten kestosta ei ole vielä tietoa, mutta merkittävä työllisyysmahdollisuuksien heikentyminen korostaa taloudellisten tukitoimien ja työllisyyspolitiikan merkitystä.

Taloudellisten menetysten lisäksi kriisi paljastaa yhteiskunnan murtumakohtia, joihin puuttuminen on ensisijaisen tärkeää hyvinvointiyhteiskunnan säilyttämiseksi. Palveluiden saatavuuden keskeytyminen tai heikkeneminen on vaikuttanut monen, erityisesti jo ennestään haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten, hyvinvointiin. Tämän, kuten

myös mahdollisten talouden sopeuttamis- ja leikkaustoimien vaikutukset on arvioitava yhdenvertaisesti eri ihmisryhmien, eri ikäryhmien sekä eri sukupuolten näkökulmasta.

Talous tarvitsee hyvinvoivia ihmisiä ja ihmiset toimivaa taloutta voidakseen hyvin; investoimalla ihmisten hyvinvointiin, investoidaan samalla talouteen. Hyvinvoinnin vaikutusarviointia varten tarvitaan toimiva kriteeristö, säännöllinen tiedon tuottaminen ja pysyvä arviointirakenne.

1 Tausta

Koronaviruksen aiheuttama influenssaepidemia alkoi Kiinassa tämän vuoden alussa tai mahdollisesti jo viime vuoden lopulla. Kiinan Wuhanissa aloitettiin tammikuussa 2020 rajut toimet epidemian rajoittamiseksi. Ajatus siitä, että koronavirus voisi levitä Kiinasta muualle, ei vielä tässä vaiheessa näyttänyt huolestuttavan länsimaissa. Tilanne muuttui, kun Pohjois-Italian hiihtokeskuksista alkoi maaliskuussa levitä euroopalainen korona-epidemia. Kuolleisuus nousi ja teho-osastot ruuhkautuivat, minkä vuoksi juuri Pohjois-Italiassa ryhdyttiin ensimmäisenä jyrkkiin rajoitustoimiin epidemian hillitsemiseksi. Maaliskuun aikana rajoitustoimet levisivät kaikkiin länsimaihin.

Suomessa otettiin maaliskuun puolivälissä kansalaisten perusoikeuksia rajoittavia toimia käyttöön, joiden tarkoituksena oli turvata väestön terveys sekä terveydenhuollon kantokyky. Rajoitustoimilla ja suosituksilla on onnistuttu hidastamaan epidemian leviämistä ja suojaamaan riskiryhmiä. Kansalaisia suojelemaan tarkoitetuilla toimilla on kuitenkin ollut vakavia sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia.

Valtioneuvoston kanslia asetti 8.4.2020 valmisteluryhmän, jonka tehtävänä on valmistella nopealla aikataululla suunnitelma rajoitustoimenpiteistä oikea-aikaiseksi irtaantumiseksi ja kriisin jälkihoidoksi. Valmisteluryhmän tueksi on asetettu tiedepaneeli sekä työmarkkinajärjestöjen edustajista koostuva alatyöryhmä, joka voi tehdä ehdotuksia valmisteluryhmälle. Sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä tuottaa valmisteluun epidemiologisen ja lääketieteellisen tilannekuvan. Työ- ja elinkeinoministeriö ja valtionvarainministeriö ovat asettaneet ministeriöiden oman analyysin tueksi selvitystyöryhmän laatimaan asiantuntija-arvion koronakriisin vaikutuksista ja toimenpiteistä, joilla Suomen taloudelle aiheutuvia vaurioita voidaan rajoittaa. Sisäasiainministeriö on asettanut selvityshenkilön tuottamaan politiikkasuosituksia, joilla voitaisiin estää koronakriisin aiheuttamaa eriarvoisuuden ja turvattomuuden kasvua yhteiskunnassa.

Edellämainittujen ryhmien lisäksi tarvitaan laaja-alaista näkemystä siitä, miten vältetään rajoitusten asettamisesta, purkamisesta sekä talouden ja koko yhteiskunnan toimimisesta mahdollisesti aiheutuvat haitalliset sosiaaliset ja tasa-arvovaikutukset. Sosiaali- ja terveysministeriö sekä työ- ja elinkeinoministeriö asettivat toukokuun alussa korkean profiilin ryhmän tuottamaan esityksiä hyvinvoinnin ja tasa-arvon vahvistamiseksi koronaepidemian vuoksi asetettujen rajoitusten poistamisen sekä yhteiskunnan jälleenrakennuksen valmisteluun. Ryhmän toimikausi on 6.5.2020–31.5.2020.

Ryhmän tehtävänä on tuottaa näkemyksiä ja esityksiä siitä, miten rajoitusten irtaantumis- ja toipumisvaiheessa estetään sosiaalisten ongelmien pitkittyminen, syrjäytyminen ja hyvinvointierojen kasvu. Ryhmän puheenjohtajana toimi arkkipiispa emeritus Kari Mäkinen, Soste ry:n valtuuston puheenjohtaja. Valmisteluryhmän jäseninä ovat

Jukka Haapakoski, toiminnanjohtaja, Työttömien Keskusjärjestö ry; Olli Kangas, työelämäprofessori, Turun yliopisto/ ohjelmajohtaja strateginen tutkimus; Johanna Kantola, professori, Tampereen yliopisto, sukupuolentutkimus; Jaakko Kiander, johtaja, ETK; Kristiina Kumpula, pääsihteeri, SPR; Tuire Santamäki-Vuori, johtaja, THL, Päivi Topo, johtaja, Ikäinstituutti ja Sari Kokko, puheenjohtaja, Vammaisfoorumi ry.

2 Tilannekuva

Suomessa poikkeusolot tulivat voimaan maaliskuun puolivälissä. Kokoontumiset ja matkailu lopetettiin ja niitä, joille se oli mahdollista, kehoitettiin siirtymään etätöihin. Rajoitustoimet pysäyttivät nopeasti ravintola- ja hotellialan toiminnan sekä urheilun ja kulttuurin tapahtumat. Näiden alojen yritykset ja yhteisöt joutuivat nopeasti taloudellisiin ongelmiin tulojen ehydyttyä. Pian suljettiin myös rajat ja suuri osa laiva- ja lentoliikenteestä pysähtyi.

Epidemian aiheuttamien kokoontumisrajoitusten seurauksena oli ennennäkemätön tilanne, jossa huomattava osa palveluelinkeinojen toiminnasta ja ihmisten normaaleista kohtaamisista jouduttiin keskeyttämään. Rajoitustoimet kohtelivat eri toimijoita eri tavoin. Elinkeino toiminnassa ne vaikuttivat eniten ravintoloihin, hotelleihin ja liikenteeseen, mutta myös vähittäiskauppa, lukuun ottamatta päivittäistavara kauppaa, menetti suuren osan asiakkaistaan.

Koulujen ja päiväkotien toimintaa rajoitettiin kahden kuukauden ajan ja moni vanhempi joutui tasapainoilemaan työn, lasten hoidon ja lasten etäkoulun välillä. Yli 70-vuotiaat joutuivat karanteeninomaisiin olosuhteisiin ja yksinäisyyden kokemus leimaa edelleen monen arkea. Monet tukitoimet ja palvelut lopetettiin väliaikaisesti tai niiden taso heikkeni, mikä tarkoitti muun muassa kuntoutujille sekä vammaisille heikentynyttä elämänlaatua ja ongelmia arjen asioiden hoitamisessa.

Rajoitustoimet osoittautuivat tehokkaiksi epidemian hillitsemisessä. Suomessa tartuntojen, sairastuneiden, tehohoitoon joutuneiden ja kuolleiden määrä ovat varsin pieniä moniin muihin maihin verrattuna. Suomen terveydenhoitojärjestelmä on toiminut tehokkaasti ja tehohoitopaikat ovat riittäneet niitä tarvitseville. Silti erityisesti hoivakoteissa ei ole onnistuttu estämään tartuntoja ja kuolemantapauksia.

Epidemian rajoitustoimilla on ollut suuria taloudellisia vaikutuksia niin Suomessa kuin monissa muissakin maissa. Tätä on arvioinut talouspoliittista kriisistrategiaa hahmotelleen työryhmän raportti. Se arvioi, että talous ei meillä eikä muuallakaan palaudu koronakriisin jälkeen entiselle kasvu-uralleen. Kriisin taloudelliset kokonaisvaikutukset riippuvat siitä, kuinka pitkäksi ja vakavaksi epidemia osoittautuu. Julkisen talouden kestävyysvaje voi edellyttää vaikeita sopeutustoimia. Tällöin on tarpeen kiinnittää huomiota siihen, että samalla ei heikennetä yhteiskunnan haavoittuvien ryhmien elämisen edellytyksiä.

Sukupuoli, etninen tausta, vammaisuus, sosioekonominen asema ja ikä ovat esimerkkejä eroista, joiden vuoksi kriisillä ja siihen liittyvillä toimenpiteillä on erilaisia vaikutuksia eri ihmisryhmiin. Nämä erot myös risteävät asettaen monia erityisen haavoittuvaan

ja eriarvoiseen asemaan. Epidemia vaikuttaa myös alueellisesti ja ammatillisesti hyvin eriarvoisesti ihmisten mahdollisuuksiin suojautua tartunnalta. Samoin taloudellinen kriisi kohtelee eri väestöryhmiä ja ammattikuntia eri tavoin. Eri alueiden välillä on myös huomattavia eroja siinä, miten niiden elinkeinorakenne kykenee vastaanottamaan kriisin seurauksia. Huono-osaisuus ja kriisin sosiaaliset seuraukset ovat sidoksissa alueen elinkeinorakenteeseen ja taloustilanteeseen.

Me elämme tilanteessa, jossa on paljon epävarmuuksia. Kansainvälinen järjestelmä on epätasapainossa, millä on vaikutuksia suomalaiseen yhteiskuntaan. Työskentelemme monella eri tasolla säilyttääksemme hyvinvointiyhteiskuntamme. Toukokuussa 2020 tiedämme vielä hyvin vähän koronavirusepidemian etenemisestä ja sen vaikutuksista tulevaisuuteen ja ihmisten hyvinvointiin. Kriisin todelliset vaikutukset selviävät vasta pitkällä aikavälillä ja nyt tehdyistä toimenpiteistä tullaan tekemään lukuisia tutkimuksia. Tällä hetkellä on tehtävä arvioita puutteellisen, keskeneräisen ja hajanaisen tiedon varassa.

1990-luvun suurella lamalla ja myös vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen koetulla pitkällä taantumalla on ollut pitkä varjo. Niistä tulee ottaa oppia, kun tehdään päätöksiä toipumisen osalta. Keskeistä on talouden ja hyvinvoinnin vastavuoroisuus. Talous tarvitsee hyvinvoivia ihmisiä ja ihmiset toimivaa taloutta voidakseen hyvin; investoimalla ihmisten hyvinvointiin, investoidaan samalla talouteen.

3 Koronakriisistä eteenpäin kantava eetos

Vaikeat ja epävarmat ajat mittaavat yhteiskunnan eettisen perustan lujutta. Koronakriisissä niin tapahtuu. Siinä on mahdollisuus sekä yhteiskunnan eheyden ja luottamuksen vahvistumiseen, että olemassa olevien halkeamien ja murtumien syvenemiseen ja uusien syntymiseen. Poikkeuksellinen aika avaa myös sellaisia uudistumisen mahdollisuuksia, jotka eivät normaalioloissa ole mahdollisia. Siihen, kumpi suunta koronakriisistä seuraa, on mahdollista vaikuttaa aktiivisin ja määrätietoisin toimin.

Tämä on viime kädessä ratkaisevaa yhteiskunnan taloudellisen, sosiaalisen ja inhimillisen kantokyvyn kannalta pitkällä tähtäimellä. Siksi samalla kun panostetaan taloudellisen ja muun toimeliaisuuden elpymiseen, on huolehdittava samassa määrin myös inhimillisestä ja sosiaalisesta elpymisestä. Ne ovat toisiinsa sidoksissa.

Koronakriisi on asettanut meidät aiempaa selvemmin vastakkain sen tosiasian kanssa, että elämään kuuluvat myös sairaus, heikkous, kuolema, kärsimys, ennakoimattomuus ja epävarmuus. Ne eivät ole vain vanhuuden tai jonkin erityisen ihmisryhmän asioita, vaan osa kaikkea ihmisten elämää. Ratkaisevaa sen sijaan on, miten ne yhteisesti otetaan vastaan ja niiden kanssa eletään.

Tässä katsannossa koronaviruksen aiheuttama poikkeustilanne on nostanut näkyviin kaksi suomalaisen yhteiskunnan rakentamisen kantavaa eettistä periaatetta ja arvoa.

Ihmisarvo

Ensimmäinen eetos on ihmisarvo. Kaikilla ihmisillä on yhdenvertainen ja luovuttamaton arvo ja oikeus hyvään elämään sekä osallisuuteen yhteisestä hyvinvoinnista.

Ihmistä ei saa erotella hänen ikänsä, sukupuolensa, varallisuutensa, taustansa tai ominaisuuksiensa perusteella. Kriisi kuitenkin kohtelee kansalaisia eri tavoin. Kriisi ei ole kohdannut kaikilta osin tasa-arvoista ja yhdenvertaista todellisuutta. Toisen mahdollisuudet ja voimavarat ottaa se vastaan ovat valmiiksi vahvemmat, toisen heikotmat.

Yhdenvertaisuus edellyttää, että jokaisella on oltava mahdollisuudet selviytyä. Kenen tahansa elämä voi murtua. Jokaisen on voitava luottaa siihen, että sairastuessaan saa mahdollisimman hyvää hoitoa eikä elämän vaikeuksien keskellä jää yksin ja vaille

tukea. Tämän lähtökohdan tulee ohjata sekä julkisen vallan että kansalaisyhteiskunnan toimintaa.

On ratkaisevaa, että julkisen vallan ja kansalaisyhteiskunnan eetos on yhdensuuntainen. Se on näkynyt siinä, miten poikkeustilanteessa kunnat, järjestöt, seurakunnat ja yritykset ovat löytäneet uusia yhteistyön muotoja, joilla helpotetaan selviytymistä muuttuneessa arjessa.

Yhtä ratkaisevaa on, että yhteisen hyvän toteuttaminen ei ole yksittäisten kansalaisten, järjestöjen tai muiden toimijoiden moraalisen kyvykkyuden varassa. Valtiovalta on sitoutunut yhteiseen hyvään lainsäädännössä ja viranomaistoiminnassa. Viime kädessä eettiseen yhteisen hyvän perustaan sitoutuminen tapahtuu perustuslaissa ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Ne sisältävät kaikkia ihmisiä erottelematta koskevat periaatteet, joiden nojalla julkisen vallan on toimittava. Kun kriisin aikana toistuvasti arvioidaan eri ratkaisuja suhteessa perustuslakiin, kyse ei ole vain juridikkasta. Kyse on siitä, että toimenpiteitä peilataan yhteiskunnan yhteistä eettistä perustaa vasten.

Kriisin keskellä ja siitä palautuessa joudutaan eettisesti ristiriitaisiin tilanteisiin ja ratkaisuihin. Sitä ei voi välttää. On suostuttava keskeneräisyyteen. Sen ei kuitenkaan tule häivyttää näkyvistä eettistä perustaa, jonka perusteella ratkaisuja tehdään ja niiden seurauksia arvioidaan.

- Kenen tahansa elämä voi murtua. Jokaisen on voitava luottaa siihen, että sairastuessaan saa mahdollisimman hyvää hoitoa eikä elämän vaikeuksien keskellä jää yksin ja vaille tukea. Tämän lähtökohdan tulee ohjata sekä julkisen vallan että kansalaisyhteiskunnan toimintaa.

Ihmisten keskinäinen riippuvuus

Toinen kantava eetos, jonka koronakriisi on tuonut näkyviin, on ihmisten keskinäinen riippuvuus. Se koskee sekä yksittäisiä ihmisiä, yhteisöjä, valtiota että koko globaalia ihmiskuntaa.

Yksikään ihminen ei selviydy yksin ja omassa varassaan. Kukaan ei ole vain oman onnensa seppä. Se mitä yhdelle ihmiselle tapahtuu, koskee kaikkia. Tämä tulee näkyviin samalla, kun on jouduttu olemaan sosiaalisten suhteiden rajoittamisen vuoksi tavanomaista enemmän erillään toisista. Seuraukset voivat olla raskaita eristetyiksi joutuneille ja niille, joilla ei ole mahdollisuutta eristäytyä.

Ihmisten perustavalla keskinäisellä riippuvuudella on myös yhteiskunnalliset seuraukset. Kriisi on esimerkiksi osoittanut, miten perustava merkitys hoivalla on yhteiskunnallisena voimavarana. Keskinäinen riippuvuus tarkoittaa myös sitä, että yhteiskunta on niin vahva kuin on sen haurain kohta. Yhteiskunnan tilaa on siksi katsottava aina heikoimman näkökulmasta.

Erityinen huomio ja panostus kriisissä ja siitä palautumisessa on siksi suunnattava sinne, missä poikkeustilanteen aiheuttamat ja sen paljastamat inhimilliset, sosiaaliset ja taloudelliset murtumat ovat suurimmat. Ne voivat olla suuret joko siksi, että kriisi itsessään on ne aiheuttanut, tai siksi, että voimavarat ottaa vastaan muuttunut tilanne ovat olleet jo ennalta heikot.

Mitä heikommat ovat ihmisen omat voimavarat selvitä, sitä vahvempi on julkisen vallan velvollisuus turvata selviytyminen. Tämä edellyttää pitkäaikaisia ja pysyviä ratkaisuja. Kyse ei ole jonkin tietyn politiikkalohkon asiasta, vaan koko yhteiskuntapolitiikan perustavasta lähtökohdasta: turvata yhdenvertaisesti kaikkien kansalaisten hyvinvointi ja hyvä elämä. Tämän tulee olla myös päätösten arvioinnin perusta.

- Keskinäinen riippuvuus tarkoittaa myös sitä, että yhteiskunta on niin vahva kuin on sen haurain kohta. Yhteiskunnan tilaa on siksi katsottava aina heikoimman näkökulmasta.

Yhteinen eetos

Näiden kahden eettisen peruspilarin varaan sosiaalisesti, inhimillisesti ja taloudellisesti ehjä ja yhdenvertainen yhteiskunta rakentuu. Niihin on kaikkien toimijoiden koronakriisin keskellä tarpeen sitoutua.

Sitoutuminen ei koske vain suomalaisen yhteiskunnan sisäisiä kysymyksiä. Samat eettiset periaatteet koskevat osallistumista globaaliin vastuunkantoon ja yhteistyöhön. Koronakriisistä toipuminen edellyttää aktiivista kansainvälistä yhteistyötä tutkimuksessa ja viruksen leviämisen ehkäisyssä. Globaali keskinäinen riippuvuus vaatii huomion kiinnittämistä etenkin kehittyvien maiden ja hauraimpien valtioiden selviytymiseen.

Mikäli yhteisestä eetoksesta ei pidetä lujasti ja määrätietoisesti kiinni, on mahdollista, että kriisi johtaa käpertymiseen sisäänpäin, vahvoilla olevien etujen turvaamiseen heikkojen kustannuksella sekä sosioekonomisten, kulttuuristen ja sukupolvien välisten etäisyyksien kasvamiseen. Niin ikään on mahdollista, että yhteiskunta jakautuu siten, että osa kansalaista jää vain yhteiskuntaa ylläpitävän osan toimien kohteiksi. Erityinen riski on, että heikoimmat jäävät yksin ja ilman riittävää tukea, turvaa ja huolenpitoa.

Nämä seuraukset olisivat yhteiskunnan koheesion ja pitkän aikavälin sosiaalisen, inhimillisen ja taloudellisen kestävyvyn kannalta kohtalokkaita.

Ratkaisevaa on, että kaikkien toimet kriisin keskellä ja siitä eteenpäin suunnatessa vahvistavat luottamusta. Luottamusta ei voi ostaa, pakottaa eikä synnyttää uhkailemalla. Luottamusta ei voi myöskään luoda pelkillä sanoilla. Sitä voi rakentaa vain teoilla. Luottamusta rakentaa yhteinen kokemus siitä, että toimet vaikean ajan keskellä ovat oikeudenmukaisia ja kertovat yhdensuuntaisesta eettisestä tahtotilasta ja samassa veneessä olemisesta.

Parhaimmillaan yhdessä jaettu kriisi vahvistaa yhteisvastuuta ja halua työskennellä yhteisen hyvän eteen. Se voi olla myös mahdollisuus löytää uudenlaisia tasa-arvoa rakentavia ja eriarvoisuutta purkavia ratkaisuja ja paikata aikaisempia murtumia yhteiskunnassa. Kriisi voi ohjata arvioimaan virallisen sosiaalipolitiikan, julkisen sektorin toimijoiden ja kansalaisyhteiskunnan valmiuksia havaita näitä murtumia ja puuttua niihin.

Koronakriisi kuormittaa ihmisiä hyvin eri tavoin - toisia raskaammin kuin toisia. Se kuormittaa myös koko yhteiskuntaa. Se vaatii poikkeuksellisia toimia ja poikkeuksellista sopeutumista. Se synnyttää epävarmuutta, epätietoisuutta ja turvattomuutta. Myös henkiset voimavarat tarvitsevat elpymistä ja aktiivista ylläpitämistä. Tämä koskee niitä, jotka arjen työssä tai päätöksenteossa kantavat vastuuta. Tämä koskee koko yhteiskuntaa, jossa mielen kuormittuneisuus poikkeuksellisen tilanteen keskellä vähitellen lisääntyy.

Kaikilta toimijoilta niin julkisen vallan, kansalaisyhteiskunnan, julkisuuden kuin yritystenkin taholla tarvitaan rauhallista ja lujaa määrätietoisuutta tarttua akuutteihin tarpeisiin. Mutta tarvitaan myös suostumista siihen, että epävarmuuden ja turvattomuuden kanssa on eletävä.

Tarvitaan pitkäjänteisyyttä ja levollisuutta, elämän pitkää perspektiiviä sekä taaksepäin että eteenpäin, ja kokemusta, että vaikeina aikoina vahva yhteinen eetos on se, jonka varaan voi rakentaa. Se on erityisen tärkeää, koska edessämme on vieläkin vaikeampia asioita, kuten ilmastonmuutos.

- Tarvitaan luottamusta rakentaa yhteinen kokemus siitä, että toimet vaikean ajan keskellä ovat oikeudenmukaisia ja kertovat yhdensuuntaisesta eettisestä tahtotilasta ja samassa veneessä olemisesta.

4 Suomen hyvinvointimallin vahvuus

Suomalainen hyvinvointimalli on luonut vahvan pohjan koronakriisin ja sen seurausten vastaanottamiseen.

Hyvinvointiyhteiskunnan historia on menestystarina. Kirjassaan 'Upheaval: How nations cope with crisis and change' Jared Diamond ottaa Suomen esimerkiksi maasta, joka onnistui sotien jälkeisessä kansakunnan niin materiaalisessa kuin henkisessäkin jälleenrakennuksessa. Suomalaisen sosiaaliturvan rakentaminen alkoi moniin muihin maihin verrattuna suhteellisen myöhään, mutta useimpiin muihin maihin nähden Suomessa jo alusta saakka lähdettiin liikkeelle universalismin periaatteista.

Toisin kuin Keski-Euroopassa, jossa lähdettiin palkkatyöntekijöille tarkoitetuista, ansioturvan takaavista ns. työväenvakuutuksista, ja toisin kuin anglo-amerikkalaisissa maissa joissa köyhille rakennettiin tarveharkintaista turvaa keskiluokkien varautuessa sosiaalisiin riskeihin yksilöllisin ratkaisuin, Suomen lähtökohtana oli koko kansa. Universaalisten, kaikille tarkoitettujen tulonsiirtojen ja palveluiden rinnalle on toki rakennettu ansiosidonnaisia ja tarveharkintaisia erillisjärjestelmiä tukemaan ihmisten selviytymistä. Suomen malli on onnistunut tehokkaasti estämään köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä.

Hyvinvointivaltio on mahdollistanut erityisesti naisten työssäkäynnin tarjoamalla keskeisiä palveluja (esimerkiksi subjektiivinen lastenpäivähoito) ja myös julkisen sektorin työpaikkoja. Se on mahdollistanut julkisen ja yksityisen elämän yhteensovittamisen molemmille vanhemmille. Niin koko väestön kuin erilaisten väestöryhmienkin tasolla köyhyys ja materiaallinen puute ovat Suomessa maailman pienimpien joukossa. Suomi oli pitkälle toisen maailmansodan jälkeen koulutuksellisesti muita läntisiä maita jäljessä. 1970-luvulla rakennettu koulutusjärjestelmä on kuitenkin toiminut hyvin ja tuottanut hyviä tuloksia. Universaalisen koulutusjärjestelmän vuoksi kouluttautuminen ei ole ollut vain varakkaista kodeista tulevien lasten etuoikeus. Vanhempien hyvä tai huono sosioekonominen asema ei samassa määrin periydy vanhemmilta lapsille kuin useimmissa muissa maissa. Suomi on ollut suhteellisen avoin, mahdollisuuksien yhteiskunta.

- Useimpiin muihin maihin nähden Suomessa jo alusta saakka lähdettiin liikkeelle universalismin periaatteista.
- Suomen malli on onnistunut tehokkaasti estämään köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä sekä edistämään sukupuolten tasa-arvoa.

Lamat hyvinvointivaltion kestävyyskokeena

Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta ja sen rakenteet ovat joutuneet jo ennen koronakriisiä kestävyyskokeisiin. 1990-luvun lama oli syvä: kotimainen kysyntä hiipui, kansainvälinen lama lännessä ja Neuvostoliiton hajoaminen idässä johti viennin tyrehtymiseen ja tuotannollisen toiminnan laantumiseen. Tämän seurauksena työttömyys nousi 16 prosenttiin ja julkinen sektori, joka käytännössä oli ollut velaton, velkaantui nopeasti. Syvän shokin jälkeen talous elpyi nopeasti. Taloudellinen nousu ei kuitenkaan tarttunut kaikkiin samalla tavalla. Tuloerot ja köyhyysluvut kääntyivät kasvuun. Uudelle vuosituhannelle tultaessa tuloerojen ja köyhyden kasvu taittui, mutta luvut vakiintuivat aiempaa korkeammalle tasolle.

Vuoden 2008 finanssikriisin jälkeinen kansainvälinen lama iski voimakkaasti Suomeen. Viennin ja kansantuotteen lasku vuonna 2009 oli jopa syvempi kuin 1990-luvun alussa. Lisäksi finanssikriisiä seurasi euroalueen velkakriisi, jonka seurauksena koko 2010-luvun taloudellinen kehitys jäi varsin heikoksi. Toisaalta työllisyys kehittyi 2010-luvulla suotuisammin kuin 1990-luvulla, jolloin Suomi kärsi pitkäaikaisesta suurtyöttömyydestä. Hitaan kasvun seurauksena Suomen julkisen sektorin tilanne oli kuitenkin vuonna 2019 eli ennen koronakriisin puhkeamista merkittävästi heikompi kuin ennen vuosien 1991 ja 2009 talouskriisejä.

Suomalainen hyvinvointivaltio universaaleine ja kohdistettuine etuineen on toiminut puskurina, joka on vaimentanut laman kaikkein pahimmat iskut. Keskimääräiset tarkastelut kätkevät taakseen kuitenkin ryhmiä, joiden kohdalla laman vaatima vero on ollut kohtuuttoman suuri. Haitalliset vaikutukset ovat kohdistuneet voimakkaimmin yksinhuoltajiin, alimpiin tuloryhmiin kuuluviin, vammaisiin, työttömiin, maahanmuuttajiin ja niihin henkilöihin, joilla on vain peruskoulutus. Siksi pohdittaessa pandemian jälkeistä yhteiskuntapolitiikkaa, silmämäärän pitäisi olla juuri heikoimmassa asemassa olevien tilanne.

Kummassakin edellä kuvatussa 'suuressa' lamassa virallisen toimeentulokijärjestelmän asiakasmäärät kasvoivat ja tukijaksot pitkittyivät. Monen kohdalla virallinen apu ei kuitenkaan ollut riittävää. Kolmannen sektorin järjestöjen ja kirkkojen diakoniatyön rooli korostui.

Tätä kirjoittaessa ei ole tiedossa, miten syväksi ja pysyväksi pandemian aiheuttama talouden taantuma muodostuu. On lähdetty liikkeelle siitä, että pandemian aiheuttama lama on olemukseltaan erilainen kuin 1990 ja 2008 lamat. Työttömyys kohdistuu nyt palvelusektoriin (aiemmin teollisuus), naisiin (aiemmin miehet) ja ikäryhmistä eniten 25–34-vuotiaisiin (aiemmin vanhemmat ikäryhmät). On myös ennustettu, että ko-

ronaepidemian aiheuttaman laman profiili poikkeaisi muodoltaan kahdesta edellä mainitusta, ja että vaikutukset olisivat pidempiaikaisia. Vaarana on, että ne ryhmät, joita edelliset lamat kurittivat eniten, joutuvat kantamaan raskaimman taakan.

- Suomalainen hyvinvointivaltio universaaleine ja kohdistettuine etuineen on toiminut puskurina, joka on vaimentanut laman kaikkein pahimmat iskut.
- Pohdittaessa pandemian jälkeistä yhteiskuntapolitiikkaa, silmämäärän pitäisi olla juuri heikoimmassa asemassa olevien tilanne.
- Vaarana on, että ne ryhmät, joita edelliset lamat kurittivat eniten, joutuvat nytkin suurimpaan kurimukseen ja joutuvat kantamaan raskaimman taakan.

Ihmisten hyvinvointia ja taloutta tukevat toimet

Eriarvoisuutta käsitelleen työryhmän raportissa hyvinvointivaltiolliset toimet jaettiin kolmeen pääryhmään: turvaavat, palauttavat ja pelastavat toimet. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat toimenpiteet luovat edellytyksiä ihmisten omaehtoiselle ja itsenäiselle elämälle. Yhteiskunta ja sen harjoittama politiikka (esimerkiksi perhe-, koulutus-, työ-, sosiaali-, terveys-, tasa-arvo-, asunto- ja ympäristöpolitiikka) luovat pohjan, jolta ponnistaa.

Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan historia tarjoaa esimerkin, miten köyhästä ja takapajuisesta maasta kehkeytyi yksi maailman edistyneimpiä hyvinvointiyhteiskuntia ja edelläkävijöistä sukupuolten tasa-arvon saavuttamisessa.

Tässä kehityksessä julkisen sektorin, kansalaisyhteiskunnan, yksityisen tuotantotoiminnan ja ihmisten hyvinvoinnin välillä on vallinnut hyvä kehä, jota näin jälkikäteen voisi luonnehtia hyvinvointitaloudeksi. Lähtökohtana on ollut talouden ja hyvinvoinnin positiivinen ja toisiaan vahvistava suhde. Sosiaaliset investoinnit ihmisiin, heidän hyvinvointiinsa ja toimintakykyynsä ovat keskeisiä ja luovat edellytyksiä taloudellisille investoinneille ja talouden toiminnalle. Myös sukupuolten tasa-arvo on keskeinen osa kestävästä taloudesta ja talouspolitiikasta.

Palauttavat toimenpiteet liittyvät erilaisten sosiaalisten riskien seurausten lievittämiseen. Tällaisia riskejä ovat mm. sairaus, työttömyys, työkyvyttömyys ja vanhuus. Palauttavat toimet koostuvat tulonsiirroista ja palveluista. Esimerkiksi sairauden tai tapaturman kohdatessa tarjolla on tulonmenetystä korvaavia tulonsiirtoja ja terveys- ja kuntoutuspalveluita. Tavoitteena on yksilöiden ja perheiden toimeentulon turvaaminen tulojen menetyksen ajalta ja työkyvyn palauttaminen. Vastaavalla tavalla toimii myös työttömyysturva ja muut sosiaalivakuutuksen muodot. Näissä toimissa tulee esille suomalaisen hyvinvointivaltion erikoisuus. Ensinnäkin meillä on kansanvakuutuksen

pohjalle rakentuva asumisperusteinen perusturva, joka periaatteessa on universaali ja jonka tarkoituksena on taata säällinen toimeentulo kaikille. Toisekseen meillä on työvänevakuutuksen perinteeseen rakentuva ansiosidonnainen turva takaamaan ansiomenetyksiä.

Pelastavat toimenpiteet kohdistuvat nimenomaisesti heikossa asemassa oleviin. Siinä missä palauttavat toimenpiteet liittyvät selvärajaisesti sosiaalisiin riskeihin, pelastavien toimien – jotka yleensä koostuvat toimeentulotuen ja sosiaalityön eri muodoista – asiakaskunnalla on useita limittäisiä riskejä. Siksi heidän tukemisessaan tarvitaan useiden eri sektoreiden yhteistoimintaa. Lisäksi, heidän kohdallaan virallinen sosiaaliturva, hyvinvointivaltio, ei useinkaan riitä. Tarvitaan hyvinvointiyhteiskuntaa, jossa virallisten auttamisjärjestelmien lisäksi järjestöillä, yksityissektorilla ja lähiyhteisöillä on oma merkityksensä.

Kansainväliset sosiaalipoliittiset vertailut ovat tuoneet esille 'uudelleenjaon paradoksin'; maat, jotka ovat pyrkineet nimenomaisesti auttamaan köyhiä ja suuntaamaan sosiaaliturvan nimenomaisesti yhteiskunnan heikko-osaisille, ovat onnistuneet köyhyyden torjunnassa heikommin kuin universaaleja etuja tarjoavat maat. Tarveharkintaiset järjestelmät jakavat ihmiset maksajiin ja edunsaajiin, meihin ja heihin. 'Meillä' ei aina ole maksuhalukkuutta kustantaa 'heidän' etujaan. Siksi etuja yritetään rajoittaa minimiin. Pelkkä köyhyyspolitiikka tuottaa huonoja tuloksia. Palvelujen ja syyperusteisten tulonsiirtojen universaalisuus ylläpitää kansalaisten maksuhalukkuutta. Lisäksi julkisilla palveluilla (erityisesti varhaiskasvatus- ja vanhuspalvelut) on keskeinen merkitys sukupuolten tasa-arvon kannalta. Kun kaikki voivat kokea olevansa myös edunsaajia, yhdessä elämänvaiheessa nettomaksajia ja toisessa nettohyötyjiä, järjestelmä voidaan kokea reiluksi ja luotettavaksi.

Suomen hyvinvointimallin ja sen tulosten tarkastelu osoittaa myös sen, että universaalia järjestelmää täydentämään tarvitaan aina kohdennettuja toimenpiteitä, positiivista erityiskohtelua, ihmisten elämän lähtökohtaerojen tasoittamiseksi ja siten tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Yhtäläisten mahdollisuuksien, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteuttamiseksi toiset tarvitsevat enemmän tai erilaisia palveluja ja tukea kuin muut.

Eriarvoisuuden vähentäminen ja hyvinvointierojen kasvun ehkäisy ovat hyväksi sekä eettisesti että taloudellisesti. Tasa-arvoisessa yhteiskunnassa kaikki voittavat. Eriarvoisuuden kasvu rikkoo yhteiskunnan sosiaalista eheyttä, luottamusta yhteiskuntaan, sen instituutioihin ja kanssaihmiisiin. Eriarvoisuus nakertaa hyvinvointiyhteiskunnan perustaa. Eriarvoisuus voidaan rinnastaa samankaltaiseksi haasteeksi kuin väestörakenteen muutos, globaali talous- ja teknologiamurros tai yksilöllisyyttä ja markkinoistamista ylikorostava arvomuutos.

Hyvinvointivaltio rakentuu luottamukselle. Instituutioiden, olipa sitten kyse oikeusjärjestelmästä, poliisista, sosiaaliturvasta tai poliittisesta järjestelmästä, on toimittava siten, että ihmiset voivat luottaa niihin. Nuorten on kyettävä luottamaan sukupolvien väliseen sopimukseen siitä, että myös seuraavat sukupolvet rahoittavat vanhuspalveluja ja eläkkeitä sitten, kun nykynuorten sukupolvi niitä itse tarvitsee. Tämän luottamuksen heikentyminen on omiaan korostamaan yksilöllistä varautumista yhteisten turvajärjestelmien sijaan. Kansainväliset vertailut osoittavat, että Suomi on luottamuksen maa. Suomalaiset muiden pohjoismaalaisten tavoin luottavat toisiinsa ja yhteiskunnallisiin instituutioihinsa sekä niiden oikeudenmukaiseen ja reiluun toimintaan enemmän kuin muualla Euroopan Unionissa. Myös tällä ulottuvuudella pohjoismainen järjestelmä toimii erittäin hyvin.

Tilanne on kuitenkin herkkä muutoksille. Yhteiskunnallisten järjestelmien on jokapäiväisessä toiminnassaan uusinnettava ja ansaittava kannatusperustansa. Olosuhteiden muutokset edellyttävät muutoksia myös yhteiskunnallisissa instituutioissa. Nyt käsillä oleva pandemia on mitä suurin olosuhdemuutos. Suomen historia osoittaa, että suomalainen yhteiskunta on kyennyt sopeutumaan poikkeuksellisiin oloihin ja niistä selviämään. Nyt käsillä olevan pandemian jälkihoidossa hyvinvointivaltion universaalit etuudet, joita täsmennetään kohdennetuilla ja tarveharkintaisilla etuuksilla, tarjoavat perustan yksilöiden ja perheiden tukemiselle ja heidän kriisistä selviämislle. Toimivien julkisten palvelujen merkitys on suuri. Onnistunut kriisipolitiikka edellyttää julkisen sektorin, järjestöjen, kansalaisyhteiskunnan ja yksityisen sektorin yhteistoimintaa.

Vain sosiaalisesti riittävän eheä yhteiskunta on taloudellisesti kestävä. Eheys luo pohjaa talouden sujuvalle toiminnalle. Samalla vahva talous luo edellytykset hyvinvointipolitiikan rahoitukselle ja elämänlaadun parantamiselle.

- Julkisen sektorin, kansalaisyhteiskunnan, yksityisen tuotantotoiminnan ja ihmisten hyvinvoinnin välillä on vallinnut hyvä kehä, jota voi luonnehtia hyvinvointitaloudeksi. Lähtökohtana on ollut talouden ja hyvinvoinnin positiivinen ja toisiaan vahvistava suhde. Sosiaaliset investoinnit ihmisiin, heidän hyvinvointiinsa ja toimintakykyynsä ovat keskeisiä ja luovat edellytyksiä taloudellisille investoinneille ja talouden toiminnalle. Myös sukupuolten tasa-arvo on keskeinen osa kestävästä taloudesta ja talouspolitiikkaa.
- Tarvitaan hyvinvointiyhteiskuntaa, jossa virallisten auttamisjärjestelmien lisäksi järjestöillä, yksityissektorilla ja lähiyhteisöillä on oma merkityksensä.
- Suomen hyvinvointimallin ja sen tulosten tarkastelu osoittaa myös sen, että universaalia järjestelmää täydentämään tarvitaan aina kohdennettuja toimenpiteitä ja positiivista erityiskohtelua ihmisten elämän lähtökohtaerojen tasoittamiseksi ja siten tosiasiallisen yhdenvertaisuuden

edistämiseksi. Yhtäläisten mahdollisuuksien ja tasa-arvon toteuttamiseksi toiset tarvitsevat enemmän tukea kuin muut.

- Eriarvoisuus voidaan rinnastaa samankaltaiseksi haasteeksi kuin väestörakenteen muutos, globaali talous- ja teknologiamurros tai yksilöllisyyttä ja markkinoistamista ylikorostava arvomuutos.

Sosiaaliset investoinnit

Euroopan unionin sosiaalipoliittisissa ohjelmissa puhutaan paljon sosiaalisista investoinneista. Sosiaaliset investoinnit viittaavat siihen, että on siirryttävä kompensatorisista riskein, esimerkiksi työttömyys tai työkyvyttömyys, aiheuttaman vahingon korvaamisesta sosiaalisia riskejä ennakoivaan ja estävään politiikkaan. Tämä tapahtuu investoimalla ihmisiin; investoimalla varhaiskasvatukseen ja koulutukseen, erilaisiin sosiaali-, terveys- ja työvoimapalveluihin, joilla tuetaan ihmisten kyvykkyksiä ja itsestä selviytymistä. Lähtökohtana EU:n ajattelussa on ollut se, että siirrytään keski-eurooppalaistyyppisestä tulonsiirtopainotteisesta hyvinvointivaltiomallista pohjoismaistyyppistä sosiaalipalvelumallia kohti. Erilaisissa palveluissa on siis ollut ohjelmallinen painotus. Toki sosiaalisilla tulonsiirroilla on oma tärkeä roolinsa.

Tarvitaan riittäviä tulonsiirtoja ja erilaisia ennaltaehkäiseviä ja hyvinvointia edistäviä sekä korjaavia palveluita. Kriisitilanteissa kaikki nämä ovat akuutteja. Suuri osa apua tarvitsevista tulee autetuksi rahalla, osa taas ei. Kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevat usein tarvitsevat rahan lisäksi vahvasti palveluita.

Toimeentuloturvaan on tehty jo väliaikaisia muutoksia ja joustoja, jotta ihmisten toimeentulo voidaan turvata uudenaikaisessa kriisitilanteessa. Sosiaaliturvajärjestelmän kyvykkyys vastata sekä väliaikaista toimeentuloturvaa tarvitsevien että haavoittavassa asemassa olevien tilanteisiin on keskeinen väline kriisin sosiaalisten vaikutusten hallitsemisessa. Hallitus on asettanut parlamentaarisen komitean valmistelemaan sosiaaliturvauudistusta, jonka tavoitteena on ihmisen näkökulmasta selkeämpi ja toimivampi sosiaaliturvajärjestelmä. Uudistuksen tavoitteena on, että tulevaisuuden sosiaaliturva tarjoaa ymmärrettävän, oikea-aikaisen ja riittävän tasoisen tulonsiirtojen ja palveluiden kokonaisuuden.

Kaikkien poliittisten puolueiden sosiaalipoliittiset ohjelmat puhuvat sosiaaliturvan yksinkertaistamisesta ja hajanaisten perusturvaetuksien kokoamisesta yhteen. Tästä näyttää vallitsevan suuri poliittinen yksimielisyys. Suuri yksimielisyys vallitsee myös perusturvaetuksien ja palveluiden paremmasta integraatiosta. Uudistuksen eräs keskeinen tavoite onkin rahaetuksien ja palveluiden entistä parempi ja oikea-aikainen integraatio. Heikossa asemassa olevilla henkilöillä on yleensä useita limittäisiä haasteita, joihin on pyrittävä vastaamaan integroidusti. Yhden haasteen ratkaiseminen ei

välttämättä tuo suurta helpotusta, jos muut haasteet jäävät ennalleen. Pelkkä raitistuminen ei auta asunnotonta, mielenterveysongelmista kärsivää alkoholista, jos saamaan aikaan ei ole tarjolla asumis- ja terveyspalveluita. Haasteet ruokkivat ja vahvistavat toinen toistaan. Siksi niitä on pyrittävä ratkaisemaan samanaikaisesti.

- Tarvitaan riittäviä tulonsiirtoja ja erilaisia ennaltaehkäiseviä ja hyvinvointia edistäviä sekä korjaavia palveluita. Kriisitilanteissa kaikki nämä ovat akuutteja. Suuri osa apua tarvitsevista tulee autetuksi rahalla, osa taas ei. Kaikkein haavoittuvammissa asemassa olevat usein tarvitsevat rahan lisäksi vahvasti palveluita.

Sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus

Kestävä hyvinvointipolitiikka rakentuu luotettavalle sukupolvisopimukselle. Luotettavuus merkitsee sitä, että eri sukupolviin kuuluvien on koettava maksujen ja niiden pohjalta saatavien etuuksien olevan reilussa suhteessa toisiinsa. Ideaalitalanteessa universaalissa sosiaalipoliittisessa mallissa maksujen ja etuuksien välillä vallitsee tasapaino. Kaikki maksavat ja kaikki myöskin voivat laskea saavansa jotain maksujensa vastineeksi. Sosiaalivakuutusjärjestelmä toimii periaatteessa näin. Maksamme sosiaalivakuutusmaksuja, jotta riskin kohdatessa saisimme taloudellista turvaa, kun ansiotulo syystä tai toisesta on ehtynyt. Tässä ns. horisontaalisessa tulonjaossa resursseja siirretään ihmisen elinkaaren sisällä.

Sosiaalipolitiikka ei ole pelkästään rahojen siirtämistä ihmisen taskusta toiseen. Kaikissa yhteiskunnissa tapahtuu myös vertikaalista tulonjakoa: vahvoilta heikoille, terveiltä sairaille, rikkailta köyhille, aktiivi-ikäisiltä lapsille ja vanhuksille. Ilman tällaista vertikaalista tasausta mikään yhteiskunta ei toimisi eikä säilyisi, olipa kyse sitten millaisesta yhteiskunnasta tahansa. Vertikaalinen uudelleenjako on universaalista, mutta sen muoto ja laajuus vaihtelevat ajassa ja paikassa.

Väestölliset muutokset haastavat vanhan sukupolvisopimuksen. Kaikissa maissa on havaittavissa samankaltainen trendi: suuria ikäluokkia seuraavat pienemmät ikäluokat. Pienenevien ikäluokkien on yhtäällä huolehdittava omasta sosiaaliturvastaan horisontaalisen jaon kautta ja huolehdittava edeltäneestä sukupolvesta sekä samalla uusinnettava yhteiskunnan jatkuvuus tukemalla seuraavaa sukupolvea.

Suomen väestörakenne on yhä enemmän vanhuspainotteinen ja siksi on keskeistä edistää iäkkäiden terveyttä ja toimintakykyä. Näin voidaan eettisesti ja sosiaalisesti kestävällä tavalla hillitä hoito- ja hoivakulujen kasvua. Koronakriisin seurauksena tämä on entistäkin tärkeämpää. Erityistä huomioita on kiinnitettävä alueisiin, joissa iäkkäiden suhteellinen osuus väestöstä on korkein.

Koronakriisistä selviäminen edellyttää kriisin hoidosta lankeavien kustannusten oikeudenmukaista ja reilua jakoa. Tällöin sukupolvien välisen reilun sopimuksen ylläpito pitää sisällään, ettei minkään sukupolven taakka muodostu kohtuuttomaksi.

- Vertikaalisen tulojen ja kustannusten jaon hengessä on pidettävä huoli siitä, että kustannukset eivät lankea kohtuuttomasti niiden kannettavaksi, joiden kantokyky jo lähtökohtaisesti on heikko.
- Kriisistä selviäminen edellyttää kriisin hoidosta lankeavien kustannusten oikeudenmukaista ja reilua jakoa. Tällöin sukupolvien välisen reilun sopimuksen ylläpito pitää sisällään, ettei minkään sukupolven taakka muodostu kohtuuttomaksi.

5 Kansalaisyhteiskunnan keskeinen rooli

Elinvoimainen ja moninainen kansalaisyhteiskunta on ollut tärkeä vaikuttaja suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan luomisessa ja on samalla hyvinvointiyhteiskunnan tulos. Kansalaisyhteiskunta muodostuu erilaisista toimijoista sisältäen organisoituneet järjestöt, aatteelliset ja uskonnolliset yhteisöt sekä spontaanit paikalliset tai temaattiset lyhytaikaiset kansalaisaktivistien ryhmät, jotka ovat suurelta osin itseohjautuvia.

Kansalaisjärjestöt ja seurakunnat täydentävät hyvinvointipalveluja ja täyttävät niitä hyvinvointipalvelujen aukkopaiikkoja, joihin julkinen palvelu ei ulotu. Hyvinvointiyhteiskunta on luottamusyhteiskunta, jossa kansalaistoimijoilla on tärkeä rooli vahvistaa demokraattisia vaikutusmahdollisuuksia sekä osallisuutta päätöksentekoon.

Suomen kansalaisyhteiskunta on rikas. Yhdistysrekisterissä on 120 000 järjestöä, joista 70 000 on aktiivisia. Rekisteröimättömiä järjestöjä on 30 000. Kansalaisjärjestölähtöisessä auttamistoiminnassa järjestöjen työntekijät tarjoavat ohjausta, debriefingiä ja neuvontaa omille kohderyhmilleen ja järjestöjen toimijoille. Valtaosassa järjestöistä ammattilaisten tukemat vapaaehtoiset tarjoavat vapaaehtois- ja vertaistukea ihmisten erilaisiin tarpeisiin. Monet järjestöt myös tuottavat palvelua ja toimintaa alueille tai ihmisille, joille muut tahot eivät tarjoa heidän tarvitsemiaan palveluja tai toimintaa.

Koronakriisin aikana yhteisöjen spontaanien auttamisryhmien toiminta ja palveluntarjonta ovat kasvaneet merkittävästi vahvistaen erityisesti yhteisöjen yhteenkuukuvuutta.

Rajoitustoimien aikana kansalaisyhteiskunnan toimijoiden rooli on tarjota merkityksellisen toiminnan alusta kaikille kiinnostuneille sekä vertaistukea ja toimintaa. Tämä auttaa käytännön tilanteissa, ylläpitää sosiaalisia suhteita sekä vahvistaa ihmisten uskoa tulevaisuuteen ja osallisuutta heitä koskevaan päätöksentekoon.

Myös järjestöjen palvelut ovat nopeasti siirtyneet sähköiseen maailmaan, mutta on etsitty myös keinoja tavoittaa digitaalisten palvelujen ulkopuolella olevia ihmisiä. Erityisesti ruoka-apu ja asiointiapu ovat muodostuneet tärkeiksi tavoiksi auttaa ja tavata avun tarvisijoita. Myös järjestöjen ohjaus- ja neuvontapalveluihin on tullut yhteydenottoja aiempaa enemmän. Nämä ovat myös toimintamuotoja, joissa yksityinen sektori on tullut kansalaisyhteiskunnan toimijoiden tueksi sekä valtakunnallisilla että paikallisilla toimillaan.

Epidemian jatkuessa kansalaisyhteiskunnan toimijoiden merkitys tiedon kerääjänä ja välittäjänä korostuu. Toiminnan läheisyys ja välittömyys tuottavat tietoa ihmisiltä ja asioista, jonne viranomaisten tiedonkeruu ei ulotu. Järjestöt etsivät ja edustavat niitä, jotka ovat vaarassa jäädä virallisen palvelujärjestelmän katveeseen ja antavat äänen niille, jotka usein jäävät äänettömiksi.

Palvelu ja toiminta on siirtynyt verkkoon ja niitä järjestetään erilaisilla digitaalisilla alustoilla. Nämä eivät ole kaikkien ulottuvilla, joten osa esimerkiksi ikääntyneistä ja vammaisista jäävät näiden palvelujen ulkopuolelle. Tämä tuo kaipuun kasvokkaihin kohtaamisiin ja perinteisesti puhelimella tarjottaviin palveluihin tai toimintaan (esim. Näkövammaisten liiton puhelinrinki). Tästä tilanteesta johtuen järjestöt ovat nostaneet esiin sosiaalisen velan käsitteen, joka syntyy siitä, että osa avun tarvitsijoista jää kaiken tuen ulkopuolelle. Rajoitteiden purkamisen jälkeen tarvitaan kriisin aikana syntyneiden yhteistyömuotojen vahvistamista myös piiloon jääneiden avun tarvitsijoiden taivoittamiseksi.

- Hyvinvointiyhteiskunta on luottamusyhteiskunta ja siinä kansalaistoimijoilla on tärkeä rooli vahvistaa demokraattisia vaikutusmahdollisuuksia ja osallisuutta päätöksentekoon.
- Rajoitustoimien aikana kansalaisyhteiskunnan toimijoiden rooli on tarjota merkityksellisen toiminnan alusta kaikille kiinnostuneille sekä vertaistukea ja toimintaa. Tämä auttaa käytännön tilanteissa, ylläpitää sosiaalisia suhteita sekä vahvistaa ihmisten uskoa tulevaisuuteen ja osallisuutta heitä koskevaan päätöksentekoon.
- Järjestöt etsivät ja edustavat niitä, jotka ovat vaarassa jäädä virallisen palvelujärjestelmän katveeseen ja antavat äänen niille, jotka usein jäävät äänettömiksi.

Järjestöjen ja kuntien yhteistyö

Järjestöissä ja muussa kansalaisyhteiskunnassa kehitetyt toimintamallit siirtyvät myös osaksi kuntien toimintaa. Tämä kertoo kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kyvystä kuulla jäsenistönsä tarpeita ja yhdessä heidän kanssaan kehittää toimivia ratkaisuja. Tämä on korostunut myös koronakriisissä ja tiivistänyt eri puolilla Suomea järjestöjen ja kuntien yhteistyötä. Mikäli kunnassa on jo ollut toimivat kuntien ja järjestöjen yhteistyön rakenteet, on siitä ollut ilmeistä etua nopeasti edenneessä koronaepidemiassa.

Järjestöt ja seurakunnat ovat myös tarjonneet lukuisia vapaaehtoistoiminnan rakenteita, joiden kautta ihmiset ovat voineet löytää itselleen sopivimpia tapoja auttaa. Nämä vapaaehtoisten verkostot ovat puolestaan olleet kunnille tukena silloin, kun on päätetty lisätä henkilökohtaisia yhteydenottoja kuntalaisiin heidän tilanteensa ja tuen tarpeensa selvittämiseksi.

Palautumisvaiheen päätösten suunnittelussa ja valmistelussa on tärkeää kuulla kansalaisyhteiskunnan toimijoiden näkemyksiä ja kokemuksia mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Koronakriisistä selviytymisessä on tärkeää sopia yhteistyön tavoista ja rakenteista eri ryhmiä edustavien järjestöjen ja julkisen hallinnon toimijoiden kesken.

Yhteistyötavoista voidaan tehdä pysyviä toimintamalleja, joilla voi parhaassa tapauksessa olla myönteistä vaikutusta kaikkien osapuolten toimintaan. Nyt olisi myös hyvä hetki kartoittaa kuntien toimivimpia yhteistyön tapoja kunnan eri sektoreiden ja järjestöjen kesken.

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen lisäksi lukuisat kulttuuri- ja liikuntajärjestöjen sekä muiden järjestöjen tarjoamat toimintamahdollisuudet vahvistavat yksilön ja yhteisön selviytymistä kriisissä ja sen jälkeen. Järjestöissä syntyy monimuotoista sosiaalista yhteisöllisyyttä, joista monelle löytyy yhteys muihin ihmisiin erityisesti elämän kriisitilanteissa. Koronakriisin aikana viranomaistoiminta on keskittynyt oman toiminnan organisointiin ja koordinointiin, jolloin kansalaistoimijoiden mahdollistama tuki on saattanut jäädä hyödyntämättä.

Kriisin palautumisvaiheessa on tärkeää, että kansalaisyhteiskunnan toimijoiden asiantuntijuus, verkostot ja palvelut otetaan mukaan viranomaisten toiminnan täydentäjänä erityisesti kunnissa ja maakunnissa, valtakunnan tasoa unohtamatta.

Järjestöjen rooli ennaltaehkäisyssä, viestinnässä, yksinäisyyden lievittämisessä, ohjauksessa ja neuvonnassa sekä ammatillisten palvelujen piiriin ohjaamisessa on tärkeää. Kansalaistoiminnan kautta on mahdollista ottaa avun tarvisijat mukaan toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Se on järkevää resurssien käyttöä, mutta järjestöjen ja paikallisten toimijoiden kautta saavutetaan myös ihmisiä ja avun tarvisijoita, jotka muuten jäisivät marginaaliin. Kansalaistoiminnassa nostetaan esiin julkisten palvelujen katveeseen tai ulkopuolelle jäävien ihmisten tarpeita.

Palvelujen ja tuen saatavuuden varmistamiseksi on tärkeää erityisesti kunnissa tunnistaa kolmannen sektorin toimijoiden viranomaispalveluja täydentävä toiminta. Palveluntuottajina toimivien järjestöjen toimintamahdollisuuksien palauttaminen edellyttää - koronakriisin aiheuttamien taloudellisten tappioiden kattamiseksi - niiden toiminnan tukemista samoin kuin yksityisten yritystenkin.

- Yhteistyötavoista voidaan tehdä pysyviä toimintamalleja, joilla voi parhaassa tapauksessa olla myönteistä vaikutusta kaikkien osapuolten toimintaan. Nyt olisi myös hyvä hetki kartoittaa kuntien toimivimpia yhteistyön tapoja kunnan eri sektoreiden ja järjestöjen kesken.

- Palautumisvaiheessa on tärkeää, että kansalaisyhteiskunnan toimijoiden asiantuntemus, verkostot ja palvelut otetaan mukaan viranomaisten toiminnan täydentäjänä erityisesti kunnissa ja maakunnissa, valtakunnan tasoa unohtamatta.
- Palvelujen ja tuen saatavuuden varmistamiseksi on tärkeää erityisesti kunnissa tunnistaa kolmannen sektorin toimijoiden viranomaispalveluja täydentävä toiminta. Palveluntuottajina toimivien järjestöjen toimintamahdollisuuksien palauttaminen edellyttää niiden toiminnan tukemista koronakriisin aiheuttamien taloudellisten tappioiden kattamiseksi samalla tavoin kuin yksityisten yritystenkin.

Toiminnan mahdollistaminen

Koronaepidemia on vaikeuttanut monien ihmisryhmien elämää. Järjestöillä ja muilla kansalaisyhteiskunnan toimijoilla on mahdollisuus auttaa ihmisiä selviytymään vaikeuksistaan ja tarjota mahdollisuuksia merkitykselliseen toimintaan.

Kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksien ja elinvoimaisuuden varmistaminen edellyttää, että järjestöjen taloudelliset toimintamahdollisuudet varmistetaan osana yhteiskunnan palautumisstrategiaa.

Kansalaisjärjestöjen toimintaan on vaikuttanut tiukka tulkinta Euroopan Unionin kilpailusääöksistä, mikä on vaikuttanut erityisesti vammaisille ja iäkkäille tarkoitettuihin palveluihin. Ratkaisut ovat johtaneet palvelujen heikkenemiseen, koska kilpailutuksissa halvinta hintaa on pidetty ratkaisevana tekijänä. Tiukat tulkinnat ovat johtaneet siihen, että järjestöjen palvelut katoavat, koska ne häviävät kilpailutukset tai järjestöt yhtiöittävät palvelut. Järjestöjen palvelut eivät toimi ilman julkista rahoitusta. Järjestöiltä puuttuu myös voimavaroja raskaisiin kilpailutuksiin. Järjestöjen tuottamissa palveluissa voitaisiin käyttää suorahankintaa alueilla, joissa ei ole todellisia markkinoita. Kilpailutuksissa olisi tärkeää huomioida järjestöjen tarjoamat palvelut ja kilpailutusten arvioinnissa erityisesti palvelujen saajien kuuleminen yhtenä laatukriteerinä tulisi korostaa.

- Kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksien ja elinvoimaisuuden varmistaminen edellyttää, että järjestöjen taloudelliset toimintamahdollisuudet varmistetaan osana yhteiskunnan palautumisstrategiaa.

6 Sosiaalinen lähiympäristö ja ihmisten arki mullistui

Koronapandemia ja rajoitustoimet ovat vaikuttaneet kaikkien sosiaalisiin suhteisiin, päivittäisen elämän rakenteisiin ja arjen toimiin. Työ- ja opiskeluyhteisöjen hajoaminen etätöypisteiden sosiaalisesti löyhemmiksi ryhmittymiksi on yksi näkyvä muutos. Rajoitustoimet ovat päiväkotien ja koulujen sulkeutumisen myötä siirtäneet keskeisen osan julkisia hyvinvointipalveluja koteihin palkattomaksi työksi. Yksityinen ja julkinen elämänpiiri ovat kohdanneet uusilla tavoilla.

Työpaikkojen sulkeutuminen on dramaattisimmin vaikuttanut työnsä ja toimeentulonsa menettäneisiin henkilöihin. Lukuisat kohtaamisen tilanteet ovat poistuneet, kun vomaan tulivat matkustuskiellot, suositukset joukkoliikenteen käytön välttämiseksi samalla kun julkisten, yksityisten ja järjestöjen kulttuuri- ja liikuntapalvelut ovat väliaikaisesti lopetettu ja ravintola- ja kahvilapalvelut suljettu. Nämä vaikutukset ovat rajuisimmin muuttaneet työelämän ja opintojen ulkopuolella olevien elämää. Pandemian rajoittamiseen liittyvät kiellot, suositukset ja ohjeet ovat tähdänneet fyysiseen erillään pysymiseen, joka on käytännössä romahdusmaisesti vähentänyt yhdessäoloa.

Rajoitustoimet ovat muuttaneet elämän alun ja lopun sosiaalisia käytäntöjä. Toisen vanhemman mukaan saaminen synnytykseen ei ole ollut yhtä itsestään selvää kuin aiemmin, lasten ristiäisiä ja nimijuhlia samoin kuin syntymäpäiviä on vietetty hyvin pienessä perhepiirissä, eivätkä isovanhemmat ole tavanneet syntyneitä tai vanhempiaan lapsenlapsiaan. Kevään valmistujaisjuhlat on siirretty. Saattohoitokodeissa ovat läheiset voineet olla kuolemaa lähestyvän kanssa, mutta hoivakodeissa on saatettu kuolla ilman läheisten mahdollisuuksia hyvästellä ja saattaa omainen kuolemaan. Hoivakotien vierailukieltoja kesti kaksi kuukautta. Hautajaisten muistotilaisuudet on siirretty ja siunaustilaisuuksissa on voinut olla vain muutama vainajan läheinen läsnä. Näiden syvästi kulttuuriimme juurtuneiden ja elämää jäsentävien tapahtumien yhtäkkiäinen muutos jäänee yhdeksi pitkäkestoisimmista koronapandemiaan liittyvistä muistoista.

Muutokset ovat asettaneet ihmiset eri tavoin tiukkaan asemaan arjessa ja työssä selviämässä, millä on pitkäkestoisia vaikutuksia tulevaisuuteen. Hoivatyön nopea kasvu perheissä on syventänyt hoivan ja kotityön epätasaista jakautumista niin, että pienipalkkaisemmille ja "joustavammille" äideille on jäänyt enemmän vastuuta lasten arjesta huolehtimisesta – omien töiden ohella.

Yksinhuoltajien selviäminen niin työstä kuin hoivavastuista ilman koulun, päiväkotien tai läheisten tukea on ollut erityisen koettelevaa. Samoin sellaisten yksinhuoltajien lasten, jotka ovat olleet paljon yksin kotona vanhemman työn vuoksi. Paitsi kuormittavaa yksilöllisesti ja parisuhteiden kannalta, hoivan entistä epätasaisempaa jakautumista tulee tarkastella sen suhteen, mitä vaikutuksia sillä on naisten työllisyyteen ja urakehitykseen. Niissä perheissä, joissa isät ovat ottaneet enemmän vastuuta esimerkiksi äidin välttämättömän työn vuoksi, seuraukset voivat olla positiivisia.

Omaishoitoperheiden elämän rajoitustoimet muuttivat, kun monen tukipalvelut loppuivat ilman siirtymäaika. Valtaosa omaishoitajista on naisia ja yli puolet yli 65-vuotiaita. He ovat nyt olleet lähes kaksi kuukautta ympärivuorokauden valmiudessa avustaa ja hoitaa läheistään. Monessa omaishoitoperheessä jo lähtötilanteessa oli pulaa tukipalveluista ja omaishoitajien vapaapäiviä oli jäänyt tämän vuoksi pitämättä. Samoin moni omaishoitaja koki sosiaalista eristyneisyyttä ja talous oli tiukalla. Myös enemmistö niistä, jotka hoitavat säännöllisesti toisessa taloudessa asuvia omaisiaan, on naisia. Palvelujen rajoittaminen on lisännyt heidän työtaakkaansa merkittävästi tilanteessa, jossa myös yli 70-vuotiaita koskevat rajoitukset ovat voimassa. Vammaisten lasten perheissä osa vanhemmista on joutunut jäämään pois töistä, kun arkeen on tullut huolehdittavaksi vammaisen lapsen etäopetus ja muu arki.

Nuoret ovat myös kokeneet arjessa erityisestä huolta ja ahdistusta ja ystävyys-suhteiden vähentymisellä ja ylläpidon vaikeuksilla on ollut vaikutuksia jaksamiseen ja arjessa selviytymiseen. Nuorisotyöttömien määrä on koronan myötä noussut 30 000: sta 40 000: een. Koronatilanteen vuoksi nuorten työllistymismahdollisuudet, myös kesätöiden suhteen, ovat erityisen heikot. Perheiden ongelmat heijastuvat nuoriin. Mielen-terveyden ongelmat ovat lisääntyneet. Nuorisotyötä on siirretty etäyhteyksien päähän ja osa kuntien työntekijöistä on lomautettu, vaikka tuen tarpeessa olevien määrä on kasvanut. Samalla osalla nuorista stressin ja koulukiusaamisen vähentyminen on vaikuttanut positiivisesti arkeen.

Moni hyvin pienellä budjetilla elävä opiskelija menetti mahdollisuuden syödä tuettu lounas. Myös monet muut edulliset ja tuetut lounaspaikat suljettiin ja kouluruokailu rajoittui. Maksuttomat ruuanjakelut loppuivat eri puolilla Suomea. Pienituloisimpien ruokakulut ovat voineet koronapandemian aikana kasvaa. Kulutustilastoissa näkyi edullisten elintarvikkeiden, kuten jauhojen ja pastojen, myynnin roima kasvu. Myös makeisia ja virvoitusjuomia myydään kolmannes enemmän. Syömiskertojen määrän on kasvanut. Voidaan olettaa, että koronaepidemian aikaiset rajoitustoimet ovat välillisesti lisänneet ja pienituloisimpien riskiä huonolle ravitsemukselle sekä hammassairauksia.

Kriisiä edeltäneet eriarvoisuudet ovat esimerkiksi maahanmuuttajataustaisissa yhteisöissä levinneiden koronavirustartuntojen taustalla: ahtaasti asuminen, tiedon saataavuus, ja työmarkkina-asema ovat saattaneet altistaa virukselle. Altistumista seurannut

rasismin ja ennakkoluulojen lisääntyminen yhteiskunnassa vaikuttaa syvästi rodullistettujen arkeen. Esimerkiksi pelko syrjinnästä voi nostaa pitkään pienituloisina olleiden tai vähemmistöryhmiin kuuluvien ihmisten kynnystä palvelujen käyttöön. Myös erilaiset tiedolliset, taidolliset, taloudelliset, fyysiset tai sosiaaliset esteet voivat muodostua tosiasiallisiksi kynnyksiksi palveluiden saamiselle.

Lähisuhdeväkivalta ja perhesuhdeväkivalta on jo ennen kriisiä ollut Suomessa yleistä. Taloudellinen ahdinko, stressi ja päihteiden käytön lisääntyminen yhdistettynä sosiaaliseseen eristäytymiseen sekä karanteenitoimenpiteisiin voivat entisestään lisätä lähisuhdeväkivallan riskiä. Poliisin kotikäynnit ovat lisääntyneet samalla kun sekä lapsiin että naisiin kohdistuva väkivalta jää helposti piiloon, ja on epäselvää, missä määrin auttamisjärjestelmä on pystynyt vastaamaan tarpeisiin tilanteissa, joissa kotoa poistuminen on vaikeaa ja väkivallan tekijä on koko ajan läsnä. Koti ei ole kaikille turvallinen paikka ja siksi on erityisen tärkeää varmistaa, että lähisuhdeväkivaltaa kokeneille on tarjolla apua ja tukipalveluita myös poikkeusoloissa. Vammaiset naiset kohtaavat suhteellisesti enemmän niin fyysistä kuin henkistä väkivaltaa samalla kuin turvakotien esteettömyys on edelleen heikkoa eikä palveluja ole saatavilla monikanavaisesti. Ihmiskaupan uhrin ovat erityisen haavoittuvassa asemassa.

Kriisi on lisännyt auttamishalua ihmisten arjessa. Kansalaisyhteiskunta, -järjestöt, seurakunnat ja kunnat ovat ottaneet aktiivisen roolin suhteessa erityisesti iäkkäisiin, joiden tilanteita on kartoitettu monessa kunnassa ja joihin on pidetty aktiivisesti yhteyttä ja apua järjestetty. Tällöin kyse ei ole ollut enää vain palveluista, vaan sosiaalisten suhteiden tukemisesta, mikä voi tehokkaasti estää eristyneisyyden aiheuttamaa sosiaalisten tukiverkoston murenemistä.

- Koronapandemia ja rajoitustoimet ovat vaikuttaneet kaikkien sosiaalisiin suhteisiin, päivittäisen elämän rakenteisiin ja arjen toimiiin.
- Muutokset ovat asettaneet ihmiset eri tavoin tiukkaan asemaan arjessa ja työssä selviämässä, millä on pitkäkestoisia vaikutuksia tulevaisuuteen. Hoivatyön nopea kasvu perheissä on syventänyt hoivan ja kotityön epätasaista jakautumista niin, että monesti pienipalkkaisemmille ja ”joustavammille” äideille on oman työn lisäksi jäänyt enemmän vastuuta lasten arjesta huolehtimisesta.
- Kansalaisyhteiskunta, -järjestöt, seurakunnat ja kunnat ovat ottaneet aktiivisen roolin suhteessa erityisesti iäkkäisiin, joiden tilanteita on kartoitettu monessa kunnassa ja joihin on pidetty aktiivisesti yhteyttä ja apua järjestetty. Tällöin kyse ei ole ollut enää vain palveluista, vaan sosiaalisten suhteiden tukemisesta, mikä voi tehokkaasti estää eristyneisyyden aiheuttamaa sosiaalisten tukiverkoston murenemistä.

Vaikutusten arviointi ja toimenpiteet

Koska yhdessäolo ja yhteenkuulumisen tunne ovat hyvinvoinnin ja terveyden kannalta välttämättömiä, on koronakriisin aikaisia ja jälkeisiä toimia arvioitava suhteessa sekä yksilöön että sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin.

Poikkeustilanteen vaikutukset eivät ole jakautuneet väestössä tasaisesti ja siksi on tärkeää suunnata huomiota heihin, joiden hyvinvointia pandemia on koetellut eniten. Samalla on arvioitava sitä, millä rajoitusten purkutoimilla voitaisiin nopeimmin lisätä hyvinvointia ilman suuria terveysriskejä. Tässä arvioinnissa vaikutukset tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen ja eri ikäryhmiin ovat keskeisiä.

Koronavirus on vaarallisin iäkkäimmille ja heistä kaikkein heikkokuntoisimmille kuolemanvaara on suurin. Tämän vuoksi heidän arkensa ja sosiaalinen elämänsä ovat rajoittuneet muita enemmän, riippuvuus muilta saadusta avusta on kasvanut ja keinot ylläpitää toimintakykyään vanhuuteen asti ovat vähentyneet. Iäkkään väestön poikkeuksellisen suuri osuus väestöstä korostaa entisestään heidän toimintakykyisyytensä ja osallistumismahdollisuuksiensa merkitystä koko yhteiskunnan toiminnalle. Iäkkäillä on myös tärkeä panos vapaaehtoistoiminnassa sekä iäkkäiden ja nuorempien läheistensä auttamisessa. Purkutoimista päätettäessä kansallisesti ja alueellisesti on huomioitava iäkkäiden kokemien muutosten moninaiset inhimilliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset.

Sukupuolten tasa-arvon vaikutusten arvioimiseksi on olemassa vakiintuneita käytäntöjä, jotka tulisi ottaa täysmääräisesti käyttöön. Edellisessä talouskriisissä elvytys- ja leikkaustoimien sukupuolivaikutusten arviointi jäi tekemättä niin kansallisesti kuin Euroopan tasolla, millä on ollut pitkäkantoisia seurauksia.

Yleisten yhteiskunnallisten ja poliittisten toimien sukupuolivaikutusten arvioinnin lisäksi edellä mainittuihin sukupuolten eriarvoisuuksiin pystytään vaikuttamaan asettamalla sukupuolten tasa-arvon edistäminen keskiöön lainsäädäntötyössä ja ohjelmallisessa työssä. Sukupuolten tasa-arvo lisää yhteiskunnallista koheesiota ja yhteenkuuluvuutta. Perusoikeuksien toteutumisen kannalta tärkeitä ovat muun muassa raskaus- ja perhevapaa- sekä palkkasyrjintäkieltojen tehokkuus, naisten ja miesten välisen palkkaeron kaventaminen sekä palkkojen avoimuuden ja palkkatietämyksen lisääminen. Koulutuksen ja työelämän sukupuolen mukaisen työnjaon purkamiseksi tulee ponnistella, samoin työn ja perheen yhteensovittamiseksi. Perinteisen työnjaon purkamisella on myös työllisyysvaikutuksia.

Suomessa on viime vuosina lisätty esimerkiksi turvakotien resursseja, mutta palveluja ei vielä ole tarjolla riittävästi. Kuntien ja järjestöjen resursseja on tarve lisätä huo-

mattavasti, jotta koronakriisin vuoksi kasvavaan tarpeeseen tulee olemaan mahdollista vastata. Koronakriisin aikana on pohdittava, miten väkivallan uhrit tavoitetaan ja miten he saavat palveluita tilanteessa, jossa on vaikea olla yhteydessä palveluihin ja lähteä kotoa. Palvelut pitää myös sovittaa niin, että ne ovat kattavia ja tavoittavat kaikki väkivallan uhrit, mukaan lukien maahanmuuttajataustainen väestö ja vammaiset ihmiset.

Koronakriisin ei tule pysäyttää yhteiskunnallisia uudistuksia, jotka tähtäävät tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tosiasialliseen toteutumiseen. Sukupuolten tasa-arvon ja ihmisoikeuksien vahvistaminen on päinvastoin tässä tilanteessa erityisen tärkeää. Sukupuolten tasa-arvoa koskevat uudistukset, kuten perhevapaiden ja translain uudistaminen, on vietävä eteenpäin.

Vammaisten maahanmuuttajien asema kaksoisvähemmistönä on haavoittuva. Heidän koronakriisistä selviytymistään auttavat maahanmuuttopalvelujen ja vammaispalvelujen tiivis yhteistyö sekä yhteistyö järjestöjen kanssa. Viestinnän saavutettavuus Suomessa puhuttavilla vieraila kielillä on vammaisten maahanmuuttajien kannalta keskeistä. Viestinnässä tulee ottaa huomioon myös se, että osa vammaisista maahanmuuttajista ovat luku- ja kirjoitustaidottomia.

Yhdenvertaisuuden näkökulmasta keskeisiä ovat vammaisten henkilöiden tilanne ja palvelut, sekä etnisten vähemmistöjen erityisaseman ja palvelutarpeen ja palveluiden saatavuuden huomioiminen. Yhdenvertaisuuden toteutuminen palveluissa vaatii osamista sekä palveluiden suunnittelussa, niistä viestimisessä että asiakasrajapinnassa. Lisäksi on tärkeää, ettei eri väestöryhmiin kuuluvia ohjata vain heille suunnattuihin erityispalveluihin (esim. maahanmuuttajat), vaan, että he saavat kaiken tarvitsemansa tuen ja palvelut myös kaikille suunnatuista palveluista. Erityisen haavoittuvassa asemassa olevat, kuten paperittomat ja ihmiskaupan uhrit, tulee huomioida.

Vammaisten lasten ja heidän perheidensä jaksaminen on ollut koetteilla jo ennen koronakriisiä. Nyt se on kärjistynyt, joten vammaisten lasten perheiden tukeen ja palveluihin tulee kiinnittää erityistä huomiota. Oleellisia ovat sote- ja opetuspuolen palvelut sekä perheen kokonaistilanteen tarkastelu.

Nuorten hyvinvoinnin vahvistamisen tulee olla koronakriisin jälkeisten toimien keskiössä. Nuoria ja nuoria edustavia tahoja on kuultava valmistelutöissä ja kansalaisyhteiskuntaa ja asiantuntijoita osallistettava toimien valmisteluun. Koronakriisistä selviämiseksi tarvitaan toimia 18–28-vuotiaille nuorille aikuisille, joiden elämänvaiheeseen liittyy monien hyvinvointi-indikaattoreiden mukaan erityisiä taloudellisia, henkisiä ja sosiaalisia epävarmuuksia. Nuorten aikuisten syrjäytymisen ehkäisy on sekä kansantaloudellisesti että inhimillisesti olennaista.

Aiemmista kriiseistä tiedetään, että ne vaikuttavat erityisellä tavalla nuoreen ikäluokkaan, jonka tulotaso, sosiaalinen hyvinvointi ja tätä kautta myös osallisuus voivat jäädä pysyvästi muita alhaisemmaksi. Nuorten aikuisten tukeminen koskee paitsi toimeentuloa, kaikille yhdenvertaisesti avoimia (maksuttomia) opintopolkuja ja työnantajien tukemista erityisesti itsenäistyvien nuorten työllistämisessä, myös psykososiaalista tukea ja verkostoja, jotka tukevat arjessa selviämistä sekä osallisuutta niin lähiyhteisöissä kuin yhteiskunnassakin.

- Poikkeustilanteen vaikutukset eivät ole jakautuneet väestössä tasaisesti ja siksi on tärkeää suunnata huomiota heihin, joiden hyvinvointia pandemia on koetellut eniten. Samalla on arvioitava sitä, millä rajoitusten purkutoimilla voitaisiin nopeimmin lisätä hyvinvointia ilman suuria terveysriskejä. Tässä arvioinnissa vaikutukset tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen ja eri ikäryhmiin ovat keskeisiä.
- Koronakriisin ei tulisi pysäyttää yhteiskunnallisia uudistuksia, jotka tähtäävät tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tosiasialliseen toteutumiseen. Sukupuolten tasa-arvon ja ihmisoikeuksien vahvistaminen on päinvastoin tässä tilanteessa erityisen tärkeää. Sukupuolten tasa-arvoa koskevat uudistukset, kuten perhevapaiden ja translain uudistaminen, on vietävä eteenpäin.
- Iäkkään väestön poikkeuksellisen suuri osuus väestöstä korostaa entisestään heidän toimintakykyisyytensä ja osallistumismahdollisuuksiensa merkitystä koko yhteiskunnan toiminnalle.
- Purkutoimista päätettäessä kansallisesti ja alueellisesti on huomioitava iäkkäiden kokemien muutosten moninaiset inhimilliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset.
- Yhdenvertaisuuden näkökulmasta vammaisten henkilöiden tilanne ja palvelut, etnisten vähemmistöjen erityisaseman ja palvelutarpeen ja palveluiden saatavuuden näkökulma ovat keskeisiä. Yhdenvertaisuuden toteutuminen palveluissa vaatii osaamista sekä palveluiden suunnittelussa, niistä viestimisessä että asiakasrajapinnassa. Lisäksi on tärkeää, ettei eri väestöryhmiin kuuluvia ohjata vain heille suunnattuihin erityispalveluihin (esim. maahanmuuttajat), vaan että he saavat kaiken tarvitsemansa tuen ja palvelut myös kaikille suunnatuista palveluista. Erityisen haavoittuvassa asemassa olevat, kuten paperittomat ja ihmiskauppan uhrin, tulee huomioida.
- Nuorten hyvinvoinnin vahvistamisen tulee olla koronan jälkeisten toimien keskiössä. Nuoria ja nuoria edustavia tahoja on kuultava valmistelutöissä ja kansalaisyhteiskuntaa ja asiantuntijoita osallistettava toimien valmisteluun. Nuorten aikuisten syrjäytymisen ehkäisy on sekä kansantaloudellisesti että inhimillisesti olennaista.

7 Henkinen hyvinvointi koetteilla

Monella tapaa onnistuneesta hyvinvointipolitiikasta huolimatta meillä on suuria väestöryhmien välisiä eroja terveydessä ja hyvinvoinnissa. Erot liittyvät ihmisen taustaan, taloudelliseen tilanteeseen, elinoloihin ja -tapoihin, sosiaalisiin kontakteihin ja osin myös palvelujärjestelmän ongelmakohtiin. Huonoksi koettu elämänlaatu kulkee käsi kädessä henkisen kuormittuneisuuden kanssa. Kuormittuneisuutta on erityisen paljon nuorilla naisilla, yli 80-vuotiailla ja vähemmän koulutetuilla. He kokevat myös eniten yksinäisyyttä. Erilaiset huono-osaisuuden muodot kasautuvat usein samoille henkilöille. Työttömien taloudelliset ongelmat yhdistyvät usein muihin terveyden ja hyvinvoinnin ongelmiin.

Koronaepidemia on kuormittanut kaikkia suomalaisia, mutta sen vaikutukset lankeavat alun alkaen erisävyiseen mielenmaisemaan.

Epidemia itsessään on vaikuttanut ihmisten arkeen, työhön ja toimeentuloon hyvin epätasaisesti iästä, perhetilanteesta, ammatista tai alueesta riippuen. Liikkumisrajoitukset, työn ja elinkeinon menetykset, etätyö ja -opiskelu, lisääntynyt hoivavastuu, huoli sairastumisesta ja läheisistä, kriisin hoidon etulinjassa työskentelevistä ammattilaisista ja taloudellisesta toimeentulosta kuormittavat suomalaisia. Epävarmuus epidemian vakavuudesta ja sitä seuraavan talouskriisin kestosta, näytöt järjestelmien kyvystä toimia häiriötilanteessa sekä lähiyhteisöltä saadusta avusta vaikuttavat koettuun turvallisuuteen ja kykyyn kestää kriisitilanteen aiheuttamia henkisiä paineita.

Hyvä henkinen kriisinkestävyys edistää itse kriisistä toipumista. Väestön mielialojen, huolien ja käyttäytymisen jatkuvalla seurannalla onkin paikkansa. Toistaiseksi tietoa on kovin niukasti erityisryhmistä, kuten omaishoitajista ja -hoidettavista, asunnottomista ja erityisen pienituloisista, lastensuojelun ja vammaispalvelujen asiakkaista sekä kotihoidon ja ympärivuorokautisen hoidon asiakkaista. Näkövammaisten liiton tekemässä kyselyssä koronakriisin vaikutuksista elämään selvisi, että se on tuonut esiin lukuisia tunteita, joita ovat mm. lisääntynyt yksinäisyys, turvattomuus, pelko, epätietoisuus, epävarmuus, epätoivo ja yleinen hyödyttömyyden tunne. Lisäksi vastaajat kuvailivat sisällä olemisen ahdistavaksi.

Kirkon Tutkimuskeskus ja THL ovat tehneet kyselytutkimuksia, joissa on selvitetty koronakriisin henkisiä ja hyvinvointiin liittyviä vaikutuksia. Niistä käy ilmi, että huhtikuun alun tilanteessa huolenaiheista suurimmat liittyivät omaan tai läheisen terveyteen sekä toimeentuloon. Huhtikuun lopulla ja toukokuun alussa koronavirustilanne huolestutti ja pelotti ihmisiä edelleen, mutta vähemmän kuin aiemmin ja vaikutus väestön psyykkiseen hyvinvointiin oli pelättyä pienempää. Suurimpia huolenaiheita olivat ko-

ronavirustilanteen yhteiskunnalliset vaikutukset, kuten taloudellinen taantuma, pienyri-
tysten tilanne sekä lisääntyneet sosiaaliset ja mielenterveyden ongelmat. Nämä ja
vastaavat aiheet huolestuttivat nyt ihmisiä enemmän kuin mahdollinen oma tai lähei-
sen tartunta, tosin huolenaiheet painottuvat eri ikäryhmissä eri tavoin.

Kirkon Tutkimuskeskuksen kyselyn mukaan naiset olivat miehiä kuormittuneempia.
Eniten huolenaiheita oli yksinhuoltajilla ja alle 30-vuotiailla, vähiten yli 70-vuotiailla.
THL:n kyselyssä yli 70-vuotiaat eivät olleet lainkaan mukana.

Yli 70-vuotiaisiin sosiaaliset rajoitukset ovat kohdistuneet voimakkaimmin. Ikääntynei-
den osalta kyselyt eivät kuvanne koko tilannetta. Kotihoidon piirissä olevien tai hoiva-
kodeissa asuvien, usein vaikeasti muistisairaiden arkeen eristäminen ja totutusta
poikkeavat käytännöt ovat vaikuttaneet raskaasti. Kunnista ja seurakunnista saatujen
arvioiden mukaan läkkäiden kotona asuvien mieltä painavat päivittäisen elämän suju-
minen ja sosiaalisten kontaktien puute, samoin syvä huoli hoivakodeissa asuvien per-
heenjäsenien tilanteesta. Läkkäiden kohdalla rajoitustoimet jatkunevat myös muita pi-
tempään ja monen kohdalla lähtötilanne on ollut jo valmiiksi heikko. Paine kuntoutuk-
seen, toimintakyvyn tukemiseen, koti- ja omaishoitoon sekä ympärivuorokautiseen
hoivaan kasvaa ja siihen on varauduttava.

Alle 30-vuotiaiden kokemaan kuormitukseen – yksinäisyyteen sekä koulutuksesta ja
työelämästä putoamiseen – on syytä kiinnittää erityistä huomiota, jotta elämän nivel-
vaiheisiin ajoittuvat ongelmat eivät kärjistyisi kriisin aikana. Normaalioloissakin yläkou-
luikäisten tyttöjen ahdistuneisuus on poikia suurempaa. Työillä on samalla myös
enemmän voimavaroja mielenterveyden edistämiseen – parempi positiivinen mielen-
terveys. Nuoruuden aikaiset tapahtumat muodostuvat elämänkulkua muokkaaviksi
avainkokemuksiksi. Aikuistumisen ja itsenäisen elämän sujuvuus ja mielenterveystai-
tojen vahvistaminen ovat siksi tulevaisuuden kannalta tärkeitä.

Epidemian ja siitä seuraavien talousvaikutusten poikkeuksellinen luonne ravistelevat
myös aiemmin pärjäämiseensä luottaneiden turvallisuuden tunnetta. Massiiviset lo-
mautukset, velkaantuminen, konkurssin uhka ja elinkeinotoiminnan lopetukset synnyt-
tävät putoamisen pelkoa verrattuna totuttuun tai omaan viiteryhmään. Monia iäkkääm-
piä painaa fyysinen ero perheenjäsenistä, arkirytmien muutos ohjattujen liikunta- ja har-
rasteryhmien loputtua tai hoivakodeissa asuvien läheisten menehtyminen ilman omai-
sen läsnäoloa.

Yksinhuoltajia painaa vastuu lapsista sekä huoli terveydestä ja toimeentulosta nyt kun
normaalitkin tukiverkot heikkenevät. Huolen kokemukset ovat jossain määrin suku-
puolittuneita. Naisten kokema suurempi vastuu perheestä ja omaisista sekä työsken-
tely koronan vahvasti koskettamilla palvelualoilla vaikuttanevat naisten kokemaan

suurempaan huoleen. Taustalla on pitempiaikaisempikin suunta naisten jaksamiongelmiensä lisääntymisessä. Työ koetaan aiempaa kiireisemmäksi ja raskaammaksi erityisesti naisvaltaisella kunta-alalla. Psykkiset oireet ovat työolotutkimuksen mukaan lisääntyneet alle 45-vuotiailla naisilla. Työhyvinvoinnin tukeen sekä työoloihin ja -järjestelyihin on tärkeä panostaa näillä työaloilla. Muun työkuormituksen ohella vanhus-ten hoivakotien ja kotihoidon ammattilaiset tunnistavat eristyksissä elävien vanhus-ten hädän ja yksinäisyyden, ja siksi monet kokevat työssään eettistä kuormitusta ja riittä-mättömyyttä.

Kuvaa enemmistön kohtalaisesta psyykkisestä hyvinvoinnista varjostavat ammattilais-ten arviot monen haavoittuvassa asemassa olevan ryhmän tilanteesta. Patoutunutta tarvetta näyttää olevan niin lastensuojeluun kuin mielenterveys- ja päihdepalveluihin. Riittävän avun turvaamiseen sekä peruspalveluiden volyymin palauttamiseen kriisiä edeltäneelle tasolle on syytä kiinnittää nopeasti huomiota siitäkin huolimatta, että pal-veluita järjestävien kuntien taloustilanne on heikko.

Rajoitustoimenpiteiden päättymisen jälkeen palvelujen kysyntä kasvaa ja palvelut voi-vat ruuhkautua. Kriisin aikana matalan kynnyksen paikkojen sulkeminen on jättänyt avun tarvitsijoita piiloon. Heidän tavoittamiseksi palveluiden piiriin tarvitaan eri-tyistä etsivää työtä. Riskinä on, että sosiaali- ja terveydenhuoltoon koronakriisin ai-kana tulleen palveluvajeen purkamisessa vammaiset ja muut pienemmät ryhmät jää-vät sivuosaan, eivätkä saa tarvitsemiaan palveluja. On hyvä laatia strategia, jolla tästä poikkeustilanteen aikana syntyneestä palveluvajeesta selvitään.

- Hyvä henkinen kriinkestävyys edistää itse kriisistä toipumista. Väestön mielialojen, huolien ja käyttäytymisen jatkuvalla seurannalla onkin paik-kansa. Toistaiseksi tietoa on kovin niukasti erityisryhmistä, kuten omais-hoitajista ja -hoidettavista, asunnottomista ja erityisen pienituloisista, las-tensuojelun ja vammaispalvelujen asiakkaista sekä kotihoidon ja ympäri-vuorokautisen hoidon asiakkaista.
- Riittävän avun turvaamiseen sekä peruspalveluiden volyymin palautta-miseen kriisiä edeltäneelle tasolle on syytä kiinnittää nopeasti huomiota siitäkin huolimatta, että palveluita järjestävien kuntien taloustilanne on heikko.

Toimenpiteet ja toimintatavat

STM on avannut useita rahoitushakua (mm. mielenterveysstrategian ja itsemurhien ehkäisystrategian toimeenpanoon sekä STEA:n ja ESR-rahoitushaut), joita suunnat-taan koronaviruksen vastaisiin toimiin sekä erityisen haavoittuvassa asemassa ole-vien psykososiaalisen hyvinvoinnin turvaamiseen. Mielenterveyspalveluiden rinnalla

on tärkeä edistää kaikkinaista syrjimättömyyttä ja itsemääräämisoikeutta sekä ennakkoivaa mielenterveystaitojen vahvistamista läpi elämänkulun.

Kriisiaika on tuonut pintaan paljon myönteisiä kokemuksia auttamisvalmiudesta paitsi läheisten taholta myös eri järjestöjen ja seurakuntien organisoimana asiointi-, keskustelu- tai ruoka-apuna. Järjestöt ja seurakunnat ovat kuntien tärkeitä kumppaneita, vertaistuen tarjoajia ja mm. mielenterveyskuntoutujien vapaaehtoistoiminnan järjestäjiä. Vahva kansalaisyhteiskunta on monelle hyvinvoinnin lähde ja tae.

Luottamus toisiin ihmisiin, ihmisten auttamishaluun ja avun saantiin itse sitä tarvitessa rakentaa henkistä kriinkestävyyttä. Eheä, korkean luottamuksen yhteiskunta on samalla tärkeä edellytys sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväälle kasvulle. Jatkossa on merkittävää, miten uudenlainen yhteisöllisyys juurtuu, ja miten se synnyttää kokemusta yhteisen hyvän rakentamisesta ja omasta mahdollisuudesta olla hyödyksi, olla tarpeellinen.

Kriisiaikojen uudenaikaiset toimintatavat opettavat kyseenalaistamaan totunnaista ja etsimään vertaisryhmiin ja yhteiskehittämiseen perustuvia ratkaisuja hyvinvoinnin edistämiseksi. Uusien toimintamallien tutkimukselliseen arviointiin olisi neuvokasta panostaa, jotta jatkossa olisi edellytykset levittää niistä vaikuttavimpia laajempaan käyttöön. Jo toimiviksi arvioidut toimintamallit pitäisi saada nykyistä systemaattisemmin käyttöön.

Aktiivisen, ajankohtaisen ja oikean tiedon tarjoaminen kansalaisille on kriisioloissa keskeistä. Avoin, selkeä ja saavutettava viestintä luo luottamusta siihen, että tästäkin selvittää. Ohjeistukset huolten käsittelyyn ja digitaalisten itseapupalveluiden käyttöön ovat omiaan edistämään koettua hyvinvointia. Keskusteluun tarvitaan niiden ääniä, joita kriisi kuormittaa raskaiten, mutta myös vahvistavia viestejä. Esimerkit onnistuneista ratkaisuista ja yksilökokemuksista voivat olla rohkaisevia. Tarinoissa on voimaa.

- Hyvinvointia edistävien uusien toimintamallien tutkimukselliseen arviointiin on panostettava, jotta jatkossa on edellytykset levittää niistä vaikuttavimpia laajempaan käyttöön. Jo toimiviksi arvioidut toimintamallit pitäisi saada nykyistä systemaattisemmin käyttöön.
- Ajankohtaisen ja oikean tiedon aktiivinen tarjoaminen kansalaisille on kriisioloissa keskeistä.

8 Työmarkkinoiden jakaantuminen

Koronakriisiä edelsi Suomessa usean vuoden ajan jatkunut suotuisa työllisyyskehitys. Pandemian aiheuttama kriisitilanne ja sen vaikutukset yritystoimintaan pysäyttivät kuitenkin työllisyyden kasvun, kun lomautettujen lukumäärä kääntyi tämän vuoden maaliskuuhuhtikuussa jyrkkään nousuun. Työllisyysmahdollisuuksien heikennyttä kotitalouksien toimeentulon ja yritystoiminnan jatkuvuuden turvaaminen on ollut tärkeintä. Pidemmällä aikavälillä on olennaista turvata työllisyyden elpyminen ja estää pitkäaikaistyöttömyyden kasvu. Tämä edellyttää laaja-alaista panostamista työllisyyspolitiikkaan.

Koronakriisin ei tule pysäyttää yhteiskunnallisia uudistuksia, jotka tähtäävät työllisyyden, hyvinvoinnin, tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tosiasialliseen toteutumiseen. Käynnissä olevien hallitusohjelman mukaisten toimien jatkuvuus on tärkeää. Näitä ovat muun muassa työkykyohjelma, työllisyyden kuntakokeilut ja tulevaisuuden sote-keskusohjelma sekä niihin liittyvät kokeilut ja hankkeet. Näiden toimien tarve on koronakriisin myötä lisääntynyt.

Koronakriisissä ja sitä todennäköisesti seuraavassa talouden taantumassa riskinä on työmarkkinoiden polarisaatio, jossa heikoimmassa asemassa työmarkkinoilla olevien tilanne vaikeutuu entisestään. Lisäksi monen henkilökohtaiset sosiaaliset tukirakenteet vähenevät tai jopa kokonaan häviävät sosiaalisen kanssakäymisen ollessa rajoitettua.

Työttömillä on keskimäärin työllisiä enemmän terveydellisiä ongelmia. Kun palvelujärjestelmä on joutunut rajoittamaan kasvokkain tapahtuvaa palvelua ja kansalaiset alkavat tartuntapelon vuoksi avoimena olevia palveluja, jää moni vaille riittävää välitöntä tukea työttömyys- tai terveys- ja hyvinvointiongelmaansa. Siirtyminen digitaalisiin palveluihin ei ole vastannut palvelutarvetta. Digitaaliset palvelut jäävät monen ulottumattomille tarvittavien digilaitteiden puuttumisen tai niiden käyttämiseen tarvittavan osaamisen puutteiden vuoksi. Tämä voi johtaa siihen, että yhä suurempi osa työkäisistä syrjäytyy pitkäaikaisesti tai jopa pysyvästi työmarkkinoilta.

- Kriisi tulee mahdollisesti lisäämään polarisaatiota työmarkkinoilla. Terveys- ja hyvinvointiongelmat konkretisoituvat tarpeeseen nähden riittämättömien palveluiden vuoksi. Digitaaliset palvelut eivät saavuta kaikkia.
- On tunnistettava myös ne työttömät, jotka eivät ole terveystilanteensa vuoksi enää kuntoutumassa avoimille työmarkkinoille. Tarve tähän on yhä suurempi, koska koronakriisin aikana työllisyyspalveluiden palvelutarve on muutenkin lisääntynyt ja palvelut kuormittuneet.

Vaikutus eri ryhmiin

Taloudellisessa taantumassa perinteisesti riskiryhmiä ovat olleet erityisesti nuoret, ikääntyneet työntekijät, maahanmuuttajat sekä vammaiset ja osatyökykyiset henkilöt. Käsillä oleva koronapandemia ei tältä osin muuta tilannetta. Koronakriisi on vähentänyt merkittäväällä tavalla monien yritysten liikevaihtoa ja näin kykyä työllistää ja ylläpitää työsuhteita. Monien yritysten perinteiset asiakkaat ovat kadonneet sekä hankinta- ja tuotantoketjut osittain katkenneet.

Toisin kuin edelliset talouskriisit ja taantumot, tämä kriisi on koetellut erityisesti naisvaltaisia palvelualoja. Varsinkin naisvaltaisilla matkailu- ja ravitsemusaloilla kriisin vaikutus oli välitön ja lähes totaalinen. Kriisin jatkuessa vaarana on vaikutusten leviäminen myös muille toimialoille. Palvelusektori on merkittävä erityisryhmien työllistäjä. Monilla toimialoilla tapahtunut kysynnän romahtaminen koskettaa myös erityisesti itsensä työllistäjiä. Työnsä menettäneiden ohella kriisi vaikeuttaa pahoin vastavalmistuneiden pääsyä työmarkkinoille sekä nuorten työelämätaitojen kartuttamista harjoittelu- ja kesätyöpaikkojen määrän supistuessa.

- Koronapandemiassa riskiryhmiä työmarkkinoilla ovat nuorten, ikääntyneiden, maahanmuuttajien, pitkäaikaistyöttömien, vammaisten ja osatyökykyisten henkilöiden lisäksi myös naiset sekä itsensä työllistäjät.

Joillakin toimialoilla koronapandemian vaikutukset ovat lisänneet työn kuormittavuutta. Näin on tapahtunut esimerkiksi vanhuspalveluissa sekä muissa hoito- ja hoivapalveluissa. Työntekijöiden kokemaan lisäkuormaan on haettava pian ratkaisuja, jotta palvelujen laatu säilyy eikä työvoimapula näillä yhteiskunnan kannalta kriittisillä aloilla kasva nykyistä suuremmaksi.

Vammaisten ihmisten työllisyysaste on noussut, mutta koronakriisin seurauksena se on kääntynyt laskuun. Myös asenteissa vammaisia ihmisiä kohtaan on näkynyt kovenemista. Vammaisten ihmisten jo ennestään työelämässä kohtaama syrjintä, syrjivät käytännöt ja epäasiallinen kohtelu ovat koronakriisin myötä kärjistyneet.

Elvytystoimilla on mahdollista lisätä työmarkkinoiden osallisuutta. Taantumien vaikutukset vammaisten ihmisten työllisyyteen voivat olla pitkäaikaiset. Tämän vuoksi elvytystoimissa on panostettava vammaisten työllisyysasteen nostamiseen ja vammaisten yrittäjien asemaan.

Koronakriisin johdosta nuorten on vaikea saada kesätöitä ja valmistumisen jälkeen ensimmäistä työpaikkaa. Tämä on erityisen vaikeaa vammaisille nuorille. Vammaisten nuorten kohdalla erityisen tärkeässä roolissa ovat palvelutarpeen arviointi ja palveluohjaus. Tässä tarvitaan vammaisjärjestöjen ja Ohjaamojen yhteistyötä. Vammaisiin

ihmisiin suunnattujen toimien onnistumisen kannalta keskeistä on yhteistyö vammaisjärjestöjen kanssa kaikilla tasoilla.

- Elvytystoimissa on panostettava vammaisten työllisyysasteen nostamiseen ja vammaisten yrittäjien asemaan yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa.

Koronakriisin aikana työttömyys ja lomautukset ovat kohdistuneet poikkeuksellisella tavalla nuoriin naisiin. Kelan työttömyysetuuksia ovat hakeneet erityisesti nuoret, vähemmän koulutetut 20–24-vuotiaat naiset. Nuorten naisten heikentynyttä asemaa koronakriisissä selittää rajoitusten kohdistuminen naisvaltaisille palvelualueille.

Koronakriisi tuo näin esiin monet sukupuolten tasa-arvon ongelmakohtat: sukupuolen mukaan jakautuneet työmarkkinat, joissa naisten työt kasaantuvat heikomman palkkatason julkiselle sektorille ja yksityiselle palvelusektorille, joilla myös työsuhteet ja työolot ovat heikommat. Hoiva on jakautunut sukupuolittuneesti: äidit käyttävät suurimman osan perhe- ja hoivovapaista, joita ei ole korvamerkitty isille. Pitkät kotonaolojaksot vaikuttavat nuorten naisten työllisyyteen, urakehitykseen sekä palkka- ja eläketasoon. Raskaus- ja perhevapaasyrjintä on edelleen yleistä.

- Sukupuolten tasa-arvon kannalta keskeiset varhaiskasvatus- ja hoivapalvelut on turvattava.
- Elvytystoimia on suunnattava naisvaltaisille aloille ja sosiaaliseen infrastruktuuriin. Leikkaustoimet eivät saa painottua naisvaltaisille aloille ja elvytystoimet miesvaltaisille. Koronakriisin aikana myönnettyjen yritystukien tulee jakautua tasaisesti nais- ja miesvaltaisille aloille.

Kriisiin reagoitaessa lyhyen tähtäimen tavoitteena tulee olla se, että lomautusjaksot jäävät mahdollisimman lyhyiksi ja tarpeettomia irtisanomisia pystytään välttämään. Kriisin akuuttiin vaiheeseen suunnatut työ- ja elinkeinopoliittiset toimet eivät saa kuitenkaan vaarantaa pitkän aikavälin tavoitteita. Kriisi heikentää Suomen julkisen talouden tasapainoa mahdollisesti pitkäänkin, joten julkisen talouden kestävydestä huolehtiminen tulee jatkossakin edellyttämään mahdollisimman korkeaa työllisyyttä. Tämä edellyttää edellä mainittujen erityisryhmien työllisyysasteen vahvistumista. Lyhyen aikavälin kriisi- ja elvytystoimien sekä pidemmän aikavälin kasvua ja työllisyyttä tukevien toimien on syytä siksi olla yhdensuuntaisia.

- Kriisin akuutissa vaiheessa ja pidemmän aikavälin kasvua ja työllisyyttä tukevissa toimissa tulee varmistaa erityisryhmien oikeus työhön vahvistamalla aktiivista työvoimapolitiikkaa sekä turvaamalla riittävät, oikea-aikaiset ja palvelutarpeita vastaavat työllisyys- sekä kuntoutuspalvelut ja prosessit.

Digitalisaatio ja jatkuva oppiminen

Elvytystoimilla on mahdollista vahvistaa paitsi kasvua myös osallistavia työmarkkinoita. Epidemian aiheuttamat muutokset kuluttajakäyttäytymisessä ja talouden elpyminen edellyttävät, että yritysten on löydettävä uusia tuotteita ja asiakkaita. Yhä useammin yritysten arvonlisä syntyy erityisesti digitaalisista palveluista. Poikkeustilanne on jo vahvistanut digiloikkaa monilla toimialoilla. Alustatalous tarjoaa useita sovelluskohteita, jotka avaavat työmahdollisuuksia monille erityisryhmille. Askel julkisen sektorin edistämälle alustatalouden hyödyntämiselle on työ- ja elinkeinohallinnon Työmarkkinatori.fi, joka auttaa yhdistämään työnhakijoita avoimena oleviin työtilaisuuksiin yksityisellä ja julkisella sektorilla.

- Palvelutuotannon digitalisaatiota vahvistavissa toimissa tulee ottaa huomioon niiden mahdollisuudet työllistää etenkin erityisryhmiin kuuluvia työnhakijoita.

Kriisi muuttaa työelämässä tarvittavaa osaamista yritysten kehittäessä uudenlaista yritystoimintaa kriisin aikaiseen ja sen jälkeiseen tilanteeseen. Osaamisen vanheneminen tapahtuu näin merkittävästi nopeammin kriisiä edeltävään tilanteeseen verrattuna. Suomessa on merkittävä osa työvoimasta pelkän perusasteen koulutuksen varassa. Etenkin joidenkin erityisryhmien kohdalla tämä on yleistä. Osaamisen hankkimista voidaan asiakkaan näkökulmasta yksinkertaistaa esimerkiksi koulutussetelillä. Tällainen myös todennäköisesti lisäisi koulutustarjontaa.

- Työelämässä tarvittavan uuden osaamisen vahvistamiseen tähtäävissä toimissa on varmistettava erityisryhmien pääsy ja erityistarpeet.
- Tarvitaan työllistäviä koulutusratkaisuja myös matalasti koulutetuille.

Erityisryhmiin kuuluvien työmarkkina-asemaa on pyrittävä parantamaan usean sektorin yhteistyönä järjestämällä toimilla. Olennaisia ovat myös toimet, joilla ehkäistään paitsi työttömäksi jääminen myös siirtymät työmarkkinoiden ulkopuolelle. Keskeistä on se, että ihmisille on tarjolla oikeanlaista tukea ja palveluja oikea-aikaisesti.

Työttömien työ- ja toimintakyky

Työllistyminen voi edellyttää myös henkilön työ- ja toimintakyvyn parantamiseen tähtääviä toimenpiteitä. Nämä toimet voivat liittyä lomautukseen tai irtisanomisaikaan, jolloin työterveyshuollon rooli korostuu. Työttömien osalta tulee mahdollisimman nopeasti tunnistaa ne henkilöt, joiden työ- ja toimintakykyä on syytä tukea. Kuntien tulee osaltaan järjestää tähän tarpeeseen suunnattuja terveystarkastuksia työttömille ja turvata asiakasmaksulain 11 § mukaiset helpotukset, jottei asiakkaan maksukyky koidu

esteeksi. TE-toimistojen täytyy lain mukaan ohjata työttömät kunnallisiin terveystarkastuksiin. Tällaisia toimenpiteitä tulee jatkossa tukea määrätietoisemmin ottaen huomioon sekä palvelujärjestelmän että sosiaalietuusjärjestelmän yhteensovittamisen kysymykset. On erityisen tärkeää, että TE-toimisto ei tee koronaepidemian aikana sellaisia työtarjouksia tai ohjaa sellaiseen työllistymistä tukevaan palveluun, joihin voi sisältyä vakava terveysriski.

- Kriisin jälkeen palvelujen normalisoituessa on työttömien terveystarkastukset kunnissa syytä käynnistää mahdollisimman pian.
- Tietoa työttömien terveystarkastuksista täytyy aktiivisesti levittää TE-palveluissa.

TE-toimistojen resurssit varmistettava

Työttömien ja lomautettujen määrän voimakas kasvu haastaa TE-palveluiden resurssien riittävyyden. Riskinä on, että palvelutarpeen arviointi tulee jäämään monen kohdalla puutteelliseksi. Pitkäaikaistyöttömyyden riski on tunnistettavissa henkilön taustatietojen perusteella, mutta usein ongelmaksi muodostuu tarpeen mukaisten palvelujen puute.

- TE-palveluissa on kriisitilanteessa ehdottoman tärkeää tunnistaa pitkäaikaistyöttömyyden riski ja kohdistaa palvelut suurimmassa riskissä oleviin.

Palvelutarpeen arviointi, palveluihin ohjautuminen sekä neuvonta ja ohjaus ovat avainasemassa, kun varmistetaan kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien riittävät palvelut. Digitaalisten välineiden kehittäminen ei tuo nopealla aikavälillä ratkaisua tähän. On epäselvää, riittävätkö TE-toimistojen omat resurssit kriisitilanteesta tästä tehtävästä suoriutumiseen. Yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoilla on resursseja tuottaa tällaisia palveluja.

- TE-toimistojen resurssit riittävän palvelutarpeen arvion tekemiseen tulee arvioida. Tarvittaessa tulisi mahdollistaa tällaisten palveluiden hankinta ulkopuoliselta palveluntuottajalta.

Kun digitaalisia palveluja on kehitetty, ei se ole vastannut kaikkien palvelutarvetta eikä tarjonta ole vastannut kysyntään. Erityisryhmien osalta palvelutarvetta voisivat paremmin vastata hybridipalvelut, joissa yhdistyvät henkilökohtainen palvelu ja digitaalinen palvelu. Tässäkin yhteistyö järjestöjen kanssa on keskeistä digitaalisten palvelujen kehittämisessä, käyttöönottamisessa ja jalkauttamisessa. Digitaalisten palvelujen osalta on huomioitava erityisesti niiden saavutettavuus.

Ihmisten tarpeista lähtevät tukimuodot

Ihmisten tarpeisiin aidosti vastaavia palveluita tulee tarjota laajemmin ja työllistymistä edistäviä palveluja, kuten palkkatukea, tulee hyödyntää nykyistä tehokkaammin. Mitä nopeammin ihmiset saavat tilanteeseensa räätälöityä tukea, sitä lyhyemmäksi työttömyysjaksot jäävät. Erityisesti vastavalmistuneiden työllistymistä on tarpeen tukea palkkatuella. Jatkossa on entistä tärkeämpää, että toimivaksi osoitettuja toimintamalleja ja palvelukokonaisuuksia pystytään levittämään uusille alueille.

Palkkatuen kriteerejä ja erilaisia toteuttamistapoja on syytä uudistaa, jotta ne tukisivat paremmin haavoittuvimmassa asemassa olevien työllistymistä.

TE-toimistojen, kuntien, oppilaitosten, järjestöjen ja yritysten työllisyyden edistämiseen liittyviä resursseja tulee katsoa kokonaisuutena ylläpitäen, uudistaen sekä kehittäen verkostoja. Säännöllisesti tapahtuvalla vuorovaikutuksella voidaan tunnistaa yhteisiä alueellisia ja paikallisia mahdollisuuksia kehittäen asiakkaiden ohjautumista heille parhaiten sopiviin palveluihin. Tämä edellyttää tiedonsiirron mahdollistavia tietojärjestelmiä.

Koronakriisi on johtanut monien erityisryhmien lisääntyneeseen palvelutarpeeseen, johon julkinen tai yksityinen palvelutuotanto ei ole kyennyt vielä vastaamaan. Samanaikaisesti palvelualoilta on jäänyt työttömäksi tai lomautettu suuri määrä työntekijöitä. On mahdollista luoda toimintamalleja, joissa paikallisten tai alueellisten toimijoiden, eri viranomaisten ja järjestöjen yhteistyöllä voidaan lisätä ihmisten ja yhteisöjen tukea hyvinvoinnin edistämisen ja ennalta ehkäisevän toiminnan orientaatiolla. Järjestöjen kokemuksen ja tiedon keräämistä sekä ja hyödyntämistä sekä julkisten resurssien ohjausta tähän tarkoitukseen on tarpeen lisätä. Useat hankkeet ovat lisänneet merkittäväällä tavalla tietämystä esimerkiksi yhteisötalouden mahdollisuuksista. Tämä edellyttää toiminnan voimakkaampaa koordinoimista.

9 Kriisin yhteydessä korostuneet murtumakohtat

Koronakriisi paljastaa yhteiskunnan murtumakohtia, joihin puuttuminen on ensisijaisen tärkeää hyvinvointiyhteiskunnan säilyttämiseksi. Poikkeusolot ovat sekä haasteita että mahdollisuuksia. Poikkeusoloissa yhteiskunnallisten turvajärjestelmien heikot lenkit, murtumakohtat, jotka jäävät piiloon normaalioloissa, tulevat ilmeisiksi. Samalla tarjoutuu myös mahdollisuus vapautua institutionaalisista jäykkyyksistä, korjata vanhaa tai valita kokonaan uusia toimintatapoja.

Edellisissä kappaleissa on käsitelty laajasti koronakriisin vaikutusta yhteiskunnan eri ryhmiin. Alla olevat konkreettiset toimenpiteet ovat tarkoitettu esimerkinomaisesti havainnollistamaan välttämättömiä toimenpiteitä murtumakohdissa.

Palveluiden siiloutuneisuus ja katvekohdat

Sosiaaliturvan ja -palvelujen murtumakohdissa kaikkien hankalimmassa asemassa ovat yhteiskunnan heikompiosaiset. Kriisi vahvistaa prosessia: se haavoittaa entisestäänkin kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia. Kaikissa haavoittuvissa ryhmissä on aina kaikista haavoittuneimmat, ja heitä palvelujärjestelmät eivät aina kykene auttamaan tavalla, jolla he apua tarvitsisivat.

Haasteena on palveluiden siiloutuneisuus. Palvelut ovat tarkoitettu jollekin tietylle ryhmälle, ja jos ei täytä tuon ryhmän tunnusmerkkejä ja kriteereitä, putoaa kyseisen palvelun ulkopuolelle. Toinen siilo ei välttämättä tunnista henkilön ongelmia. Monet ovat tippuneet siilojen väliin ja palveluiden ulkopuolelle. Tämä näkyy lastensuojelun, syrjäytymisvaarassa olevien nuorten, iäkkäiden ja maahanmuuttajien palveluissa.

Lastensuojelun koordinaatio toimii heikosti: sosiaali-, terveys- ja koulutussektori ei ole selvillä, millaisia palvelutarpeita toisissa sektoreissa on havaittu. Usein tuki ja ohjaus siirryttäessä lastensuojelusta aikuisuuteen ei ole toiminut. Lastensuojelun jälkihuollon ikärajan noustua 25 vuoteen tarve tukeen on korostunut. Aikuistuva lastensuojelun asiakkaana ollut nuori jää liian usein yksin kipuilemaan elämänvalintojensa kanssa. Lastensuojelun tarpeen on arvioitu lisääntyvän koronakriisin johdosta.

Koronakriisin aikana niiden iäkkäiden, joilla on arkea haittaavia toimintakyvyn ja muistin ongelmia, mutta tilanne ei vielä oikeuta palveluihin, määrän on arvioitu lisääntyneen 48 000–80 000 henkilön verran. He eivät ole minkään palveluvastuun piirissä, eivätkä näin ollen saa itsenäistä toimintakykyään vahvistavaa tukea.

Maahanmuuttajille suunnatut palvelut eivät tue varhaista kotoutumista: pitkät hakemusten käsittelyajat lukkiuttavat asiakkaan vastaanottokeskuksiin ja pahimmillaan suomalaisen yhteiskunnan ja työelämän ulkopuolelle. Onnistuneella kotoutumispolitiikalla ja kotoutumissuunnitelmilla maahanmuuttajien työllisyysastetta ja tuloja voidaan merkittävästi nostaa.

- Syrjäytyneisiin nuoriin kohdistuvista korjaustoimista painopistettä tulee siirtää yleisiin ohjaus- ja tukijärjestelmiin, jotka silloittavat ja tukevat nuorten koulutus- ja työelämäpolkuja mm. Ohjaamo-toiminnan tapaan. Etsivään nuorisotyöhön kehitetään verkossa ja mobiilisti toimivia yhteydenpitomuotoja.
- Nuorten selviytymisen tukemiseksi tarvitaan laajasti auki olevia matalan kynnyksen palveluita, joissa yhdistyvät kasvokkainen ja digitaalinen tuki sekä nuoren ja hänen lähiyhteisöjensä arjen tuki. Tässä tarvitaan myös kansalaisyhteiskunnan toimijoiden roolia.
- Lastensuojelun ja aikuisuuden nivelvaiheessa tarvitaan asumista, itsenäistä elämää, elämänhallintaa ja kouluttautumista tukevia palveluita.
- On panostettava maahanmuuttajien varhaisiin terveys-, koulutus- ja työllisyyspalveluihin jo vastaanottokeskuksissa. Kaikilla näillä rinnakkaisilla ja peräkkäisillä toimilla on vaikutus niin työllisyysasteeseen, työvoiman riittävyteen kuin taloudellisista ja demografisista paineista aiheutuvaan kestävyysvajeeseen.
- On varmistettava, että toimintakyvyltään heikentyneillä iäkkäillä on mahdollisuuksia jatkaa itsenäistä elämäänsä.

Keskeytetyt palvelut ja palveluiden laadun heikkeneminen

Suomalaiset ovat saaneet lisää terveitä elinvuosia, mutta väestöryhmittäiset terveyserot esimerkiksi sosioekonomisen aseman, sukupuolen, syntyperän ja asuinalueen perusteella ovat poikkeuksellisen suuria. Vaikka väestöryhmien välisten erojen kaventaminen on pitkään ollut terveyspolitiikan keskiössä, tässä on toistaiseksi onnistuttu heikosti. Koronakriisin aikana hoitoon hakeutuminen on vähentynyt ja suunniteltuja toimenpiteitä on siirretty. Sairauksien tunnistamisen, seurannan ja muun hoidon viivästyminen ja peruminen voivat johtaa siihen, että ongelmat monimutkaistuvat ja palvelujärjestelmä kuormittuu.

Hoitosuhteiden katkeaminen, etäpalveluihin siirtyminen sekä kuntouttavan toiminnan keskeytykset ovat heikentäneet monen elämänlaatua ja korostavat matalan kynnyksen palvelujen, ryhmätyömuotojen ja avoimien kohtaamispaikkojen tärkeyttä palveluja uudelleen avattaessa.

Vammaisten ihmisten kohdalla ongelmat ovat konkretisoituneet vammaispalvelujen järjestämisessä ja toimivuudessa, apuvälineiden saannissa ja huolloissa, kuntoutusten keskeytyemisessä, asumispalveluissa asuvia koskevissa vierailu- ym. kielloissa, suojavarusteiden saannissa sekä opiskeluun ja työelämään liittyvissä ongelmissa.

Koronakriisin aiheuttamat vuokranmaksuongelmat voivat lisätä asunnottomia, joita on tällä hetkellä runsas 4 000, joista yli puolet on pääkaupunkiseudulla. Asunnottomien tukipisteitä (järjestöjen palvelut, ruoka-apu) ja julkisia tiloja (kirjastot) on suljettu ja avun tarve on kasvanut.

Kotihoidon n. 70 000 asiakkaasta valtaosalla on etenevä muistisairaus ja sen ohella muita sairauksia ja/tai toimintakyvyn vajeita. Koronakriisin aikana heidän saamansa apu läheisiltään on vähentynyt, sillä valtiovalta ja kunnat ovat vahvasti suosittelleet heille fyysisten kontaktien välttämistä. Myös lyhytaikainen kuntoutus sekä monet kotiin tuodut kuntoutuspalvelut ovat vähentyneet tai loppuneet kokonaan. Kuntoutuspalveluiden saatavuudesta ja toimintakyvyn tukemisesta on tullut entistäkin tärkeämpää.

Koronakriisin aikana osa päihdehuollon ja -kuntoutuksen palveluissa asioineista on kadonnut palvelujen piiristä. Palveluohjauksen ja hoidon tarve saattaa myös kasvaa kriisin aikana työttömyyden ja etätyön myötä.

- Olosuhteiden normalisoituessa on huolehdittava perusterveydenhuollon, sosiaalipalvelujen sekä hyvinvointia ja terveyttä edistävien monialaisten palvelujen saatavuudesta ja palveluihin ohjauksesta.
- Vammaispalvelujen, apuvälinepalvelujen ja muiden vammaisten ihmisten arjessa tarvitsemien palvelujen saanti on varmistettava jokaisen vammaisen yksilöllisen tarpeen ja elämäntilanteen mukaan. Näissä palveluissa on kyse tavallisen arjen sujumisesta.
- Kaupunkien ja järjestötoimijoiden (mm. VVA) on rakennettava nopeita uusia toimia asunnottomien auttamiseksi. Asunnottomuus on ongelma, joka vaatii useiden politiikkatoimien saumatonta yhteensovittamista.
- On huolehdittava kotihoidon piirissä olevien kuntoutuspalveluiden saatavuudesta ja pidettävä huolta toimintakyvystä.
- Päihdehuollon ja -kuntoutuksen palveluita avattaessa on tarve lisätä kasvokkaisia yksilö- ja perhetapaamisia sekä ryhmämuotoisia palveluita. Aiemmin palveluissa asioineiden aktiivisen tavoittamisen ohella on varmistettava myös mielenterveyshäiriöiden, somaattisten sairauksien ja sosiaalisten ongelmien hoito.
- On turvattava kuntouttavaa työtoimintaa ja sosiaalista kuntoutusta tuottavien toimijoiden toimintaedellytykset. Asiakassuunnitelmien ja päätösten viivytyksettömyys edellyttää TE-toimistojen riittävää resursointia.

Yksinäisyyden lisääntyminen

Eristäytyminen ja sosiaalisten kontaktien vähentyminen ovat vaikuttaneet kaikkien väestöryhmien elämänlaatuun. Yksinäisyyden ja yksin jäämisen kokemus on lisääntynyt. Yksinäisyys oli jo ennen koronakriisiä ehkä keskeisin yksittäinen pahoinvointia aiheuttava tekijä. Poikkeuksellisen tilanteen pitkittyessä tämä korostuu. Yksinäisyyden ehkäisyssä tarvitaan toimivaa kansalaisyhteiskuntaa ja eri toimijoiden yhteistyötä.

Koronakriisin aiheuttama tilanne on vähentänyt monen yli 70-vuotiaan, erityisryhmien sekä yksinasuvien mahdollisuutta sosiaalisiin suhteisiin. Myös monissa lapsiperheissä, etenkin yhden vanhemman perheissä tukiverkko on ohentunut, ja huoli lapselle tärkeiden ihmissuhteiden katkeamisesta on kasvanut.

Valtaosa hoivakodeissa asuvista n. 50 000 iäkkästä sairastaa pitkälle edennyttä muistisairautta ja he ovat täysin riippuvaisia muiden avusta. Koronakriisin aikana he eivät ole normaalisti voineet tavata läheisiään ja samalla läheisten ihmisten tarjoama tuki heidän päivittäiselle elämälleen, kuten ulkoiluapu, on poistunut ja kuntouttava toiminta loppunut tai vähentynyt selvästi.

Kun monet matalan kynnyksen palvelut ovat supistuneet tai sulkeutuneet, tämä on syventänyt monien erityisryhmiin kuuluvien yksinäisyyttä entisestään. Etenkin joidenkin maahanmuuttaja- ja kieliryhmien edustajien yksinäisyys ja vähäiset kontaktit kantaväestöön ovat huolestuttavia.

- Asumispalveluissa asuvien vammaisten ihmisten osalta on noudatettava valtion hallinnon läheisten tapaamisten ohjeita, eikä perusteettomia vierailukieltoja tule asettaa.
- Läheisten erilaisista mahdollisuuksista tavata hoivakotien asukkaita turvallisesti on huolehdittava, että tarvittaessa tapaamiset voivat toteutua lämpimänä vuodenaikana ulkona. Hoivakodeissa asutaan keskimäärin kaksi vuotta, joten tuleva kesä on monen asukkaan viimeinen. Saattohoidon aikana on huolehdittava omaisten turvallisesta mahdollisuudesta hyvästellä läheisensä.
- Maahanmuuttajaryhmien ja eri kieliryhmien parissa työskentelevien järjestöjen ja muiden toimijoiden, kuten uskonnollisten yhteisöjen, yhteistyötä tulee aktiivisesti tukea ja näiden toimintaedellytyksistä huolehtia.
- Ammatillisesti ohjatut perheiden avoimet kohtaamispaikat ja vertaisverkot ehkäisevät merkittävästi yksinäisyyttä ja sosiaalisia riskejä. Niiden toimintaedellytyksistä on huolehdittava kriisin aikana ja sen jälkeen.

Syrjivien asenteiden kärjistyminen

Ennakkoluulot ja kielteiset asenteet vähemmistöjä kohtaan ovat vahvistuneet koronakriisissä. Kriisi on nostanut esiin myös uudenlaisia sosiaalista eheyttä ja ihmisarvoa loukkaavia asenteita. Näitä ovat synnyttäneet rajoitteiden tulkintojen aiheuttamat ristiriitaisuudet niin alueellisesti kuin myös ikäryhmien välillä.

Eryteisesti maahanmuuttajataustaiset ryhmät ovat raportoineet lisääntyneistä syrjivistä asenteista ja vihapuheesta. Siksi on erityisen tärkeää ehkäistä syrjintää ja edistää ihmisoikeuksien toteutumista. Koronakriisin aikana käyty keskustelu hoidon rajauksista vammaisten ihmisten kohdalla on osoittanut, että kaikkien yhtäläinen ihmisarvo ja oikeus hoitoon vaatii aktiivista puolustamista.

- On kiinnitettävä vakavaa huomiota asenteiden kärjistymiseen ja esimerkiksi monipuolisella viestinnällä on vaikutettava sosiaalisen eheyden säilymiseen. Vihapuheen vastaisten toimien vahvistamiselle on akuutti tarve.
- Maahanmuuttajien kotoutumisen tukeminen vaatii maahanmuuttajaryhmien parissa tehtävää työtä viranomaisten, järjestöjen, uskonnollisten yhteisöjen ja muiden toimijoiden yhteistyönä sekä kantaväestön asenteisiin vaikuttamista.
- Ikävaikutusten arviointi päätöksenteossa on keino lieventää ikäsyrjintää.

Mielenterveyden kuormittuminen

Koronaepidemiolla ja rajoitustoimilla tulee olemaan monimuotoiset ja pitkäjänteiset vaikutukset kaikkien väestöryhmien mielen kuormitukseen ja mielenterveyttä ylläpitävien toimien tarpeeseen. Matalan kynnyksen kohtaamispaikkojen, tuen ja palveluohjauksen väheneminen kriisin aikana lisää mielenterveyspalveluiden tarvetta pitkällä tähtäimellä. Jo kriisin aikana sosiaalinen eristyneisyys ja toimintakykyä ylläpitävien toimien väheneminen synnyttävät ahdistuneisuutta ja masentuneisuutta.

Valtakunnallisessa kriisipuhelimessa yhteydenottojen määrä on kasvanut noin 40 prosenttia viime vuoteen verrattuna ja lähes vastaava nousu on tapahtunut myös nuorten Sekasin-verkkopalvelussa. Kriisipuhelimessa kasvua on etenkin vanhimmissa ikäryhmissä.

Kriisipuhelimen yhteydenotoissa korostuvat mm. taloudellinen epävarmuus, huoli terveydestä ja läheisistä sekä ristiriidat perheissä. Kevään edetessä mielenterveyspalveluita tarvitsevien soittajien määrä ja itsetuhoisuus on lisääntynyt.

- Tarvitaan yleinen ja kohdennettu viestintä siitä, miten mielenterveyttä ja psyykkistä kestäkykyä voidaan poikkeusoloissa ylläpitää ja vahvistaa.
- Matalan kynnyksen kriisiavun saanti tulee turvata (mm. valtakunnallinen kriisipuhelin, Tukinet, ryhmätoiminta). Samoin matalan kynnyksen kohtaamispaikkoja, tukea, aineellista apua ja palveluohjausta tarjoavien yhteisöjen toimintaedellytykset on turvattava.
- Psykososiaalinen tuki ja jälkihoito on turvattava vaikean Covid-19-taudin sairastaneille, läheisensä menettäneille ja hoitohenkilöstölle: mm. kriisipalvelut ja ohjatut vertaistukiryhmät (kriisikeskukset, seurakunnat, SPR).
- Hoitosuhteiden ja palveluiden jatkuvuus on turvattava myös epidemian aikana. Etäyhteys ei anna kaikille riittävää tukea. Kuntouttavaa työtoimintaa ja sosiaalista kuntoutusta tuottavien järjestöjen ja yritysten toimintaedellytykset tulee turvata kuntoutujien toimintakyvyn ja arjen rakenteiden ylläpitämiseksi.

Viestinnän saavutettavuus ja digitalisaatio

Viestinnän saavutettavuus on aiheuttanut eriarvoistumista jo ennen koronakriisiä ja tiedon saatavuuden haasteet ovat korostuneet epidemian aikana. Samoin mahdollisuus hyödyntää digitalisaatiota korostuu yhteiskunnan murtumakohtana kriisissä.

Keskeisestä on oikean tiedon välittäminen kunkin omalla äidinkielellä. Tämä on erityisen tärkeää maahanmuuttajayhteisöjen osalta. Kysymys on koronaepidemian ehkäisemiseksi määrätystä rajoituksista, kulttuurisista toimintatavoista, hygieniasäännöksistä sekä mahdollisista tukipalveluista.

Yhteiskunnassa on useita ryhmiä, jotka tarvitsevat ohjausta digitaalisten palvelujen ja vastaavien käyttöön. Siihen tarvittavia laitteistoja ei ole kaikkien saatavilla. Esimerkiksi kirjastojen sulkeminen paljasti, että kirjastot ovat olleet monen ainut mahdollisuus käyttää verkkopalveluja.

- Kaiken koronavirukseen liittyvän viestinnän tulee olla saavutettavaa ja monikanavaista. Samoin kaiken välillisestikin tähän poikkeustilanteeseen liittyvän viestinnän tulee olla kaikkien ulottuvilla. Se edellyttää viestintää kunkin omalla äidinkielellä.
- Maahanmuuttajat saavuttavan viestinnän kannalta on olennaista vahvistaa keskusteluja, dialogia ja luottamuksellisia suhteita maahanmuuttajayhteisöjen kanssa sekä etsiä ratkaisuja yhdessä heidän kanssaan. Yhteydet yhteisöjen edustajiin, yhdistyksiin ja uskonnollisiin johtajiin ovat erittäin tärkeitä.

- Saavutettavan sähköisen viestinnän rinnalla on oltava useita muita vaihtoehtoja, kuten viittomakielistä ja selkokielistä viestintää. Näkövammaisia varten on oltava materiaalia pistekirjoituksella ja äänitteinä.
- Erilaisten digitaalisten palvelujen saavutettavuus on varmistettava digitaalisten palvelujen maksuttomien käyttöpisteiden ja käytön tuen avulla.

Ylivelkaantuminen

Koronapandemian kaltaisten poikkeuksellisten olojen aiheuttamat äkilliset ja ennakoimattomat muutokset aiheuttavat katkoksia ihmisten tuloihin. Menojen ja tulojen äkillinen epätasapaino aiheuttaa ylivelkaantumisriskin. 1990-luvun laman velkaongelmilla on pitkä varjo, joka varjostaa edelleenkin monen elämää. Useat turvautuvat nopeasti saataviin kulutusluottoihin. Pienituloisille vakuudettomat kulutusluotot ovat liian kalliita eikä korkokaton säätäminen helpota tässä asiakasryhmässä tilannetta.

Ongelmien ratkaiseminen nykyisten velkajärjestelyiden kautta on liian hidaskäyttöprosessi. Velkajärjestelylainsäädännön uusiminen on hallitusohjelman mukaisesti keväällä 2020 lähtenyt liikkeelle. Koronakriisi edellyttää nopeita toimia uudistuksen aikaansäämiseksi ja uudenlaisten velkajärjestelyjen kehittämiseksi.

- Sosiaalista luototusta on nyt tärkeä kehittää pienituloisten luototusvaihtoehtoksi.
- Kiireellisintä on vaikuttaa kuntien ja sairaanhoitopiirien linjauksiin sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakasmaksuista, hakea keinoja vuokravelkojen puskurointiin työttömyyttä kohdanneissa perheissä sekä tehdä laajasti tunnetuksi oikeusaputoimistojen talous- ja velkaneuvonnan palveluita.
- Meneillään olevaa velkajärjestelylainsäädäntöuudistusta on syytä kiirehtiä vastaamaan sekä yritysten että kotitalouksien tarpeisiin.

Toimeentulon niukkuus

Heikossa työmarkkina-asemassa ovat yleensä ne, jotka ensimmäiseksi menettävät työnsä. Työttömyys johtaa toimeentulo-ongelmiin. Esimerkiksi 2008 jälkeisessä finanssikriisissä juuri työttömien toimeentulo vaikeutui. Myös muut sosiaalisten tuloistojen varassa elävät putoavat köyhyysrajan alapuolelle. Perusturvaetuuksien matalaan tasoon on useassa yhteydessä kiinnitetty huomiota.

Kaikkein haavoittuvimpia ovat ne, jotka ovat pitkään saaneet pelkästään jotain perusturvaetuutta sekä ne, jotka elävät koko elämänsä esimerkiksi kansaneläkkeen varassa. Etuuksien riittämättömyyden lisäksi heidän elämänsä rasittaa hakuprosessien

byrokraattisuus. Perusturvalla elävien tulopaketti koostuu useista päällekkäisistä ja liittämättä perusturvaetuksista, joiden yhteensovittaminen vaatii vaikeaselkoista etuusbyrokratiaa.

Vuoden 2017 alussa perustoimeentulotuki siirrettiin kunnista Kelan maksettavaksi. Uudistus on tuonut esiin useita ongelmakohtia. Tietojen siirtyminen kunnista Kelaan ja Kelasta kuntiin täydentävän toimeentulotuen saamiseksi ei toimi tarkoituksenmukaisella tavalla. Maksatuksiin tulee katkoksia ja liian pitkiä viiveitä.

- Työttömyyden aiheuttama ylimenokausi voidaan korjata sosiaalisilla tulonsiirroilla. Eläketurvan ja muiden tulonsiirtojen asianmukainen taso on lääke vanhusväestön pitkäaikaiseen köyhyyteen. Aktiiviväestön pitkäaikaisen köyhyyden lieventämiseksi tulonsiirtojen lisäksi tarvitaan integroituja sosiaali-, terveys- ja koulutuspalveluita, jotka auttavat köyhyydestä pois pääsyä ja estävät köyhyyden uusiutumista.
- Etuusprosessin nopeuttamiseksi ja joustavoittamiseksi Kelan etuuskäsittelijöillä tulisi olla suurempi ratkaisuvallta pienimuotoisissa täydentävään toimeentulotukeen liittyvissä tukipyynnöissä, jotka nyt siirretään kuntien ratkaistavaksi. Palvelut ovat järjestettävä siten, että asiakas saa tarvitsemansa oikean ja oikea-aikaisen avun riippumatta siitä, kuka palvelun tuottaa (ns. one-stop-shop).

10 Hyvinvointipolitiikka arvioinnin kohteeksi

Hyvinvoivat ihmiset ovat toimivan talouden edellytys ja talous auttaa ihmisiä voimaan hyvin. Hyvinvoinnin ja talouden vastavuoroisuuteen perustuvalla hyvinvointitaloudella haetaan pitkän aikavälin kestävyyttä ja yhteiskunnan vakautta.

Ihmisten ja ympäristön hyvinvointi mahdollistaa talouden kestävyuden ja kasvun; investoimalla ihmisten ja ympäristön hyvinvointiin, investoidaan samalla talouteen. Sanna Marinin hallitusohjelman tavoitteena on sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Hyvinvointitalous-lähestymistapa integroi toisiinsa sosiaalisen, taloudellisen ja ekologisen kestävyuden toisiaan tukevasti sekä vahvistaa hallinnonalojen välistä yhteistyötä. Käytännössä tämä tarkoittaa, että päätökset tehdään mahdollisuuksien mukaan ennakkovaikutusarviointien perusteella ja siten, että tehtävät toimenpiteet ja vaikutukset lisäävät ihmisten ja ympäristön hyvinvointia ja tätä kautta talouden kestävää elpymistä. Pitkän ajan tavoitteena on työ- ja toimintakykyinen väestö, jolla on vähemmän vakavia, julkiselle taloudelle suuria kulueriä aiheuttavia sairauksia ja ongelmia. Hyvinvointitalous lähestymistapana myös osaltaan vauhdittaa YK:n kestävä kehityksen tavoitteiden toimeenpanoa (mm. tavoitteet 1, 3, 5, 8, 10).

Kriisin jälkeen emme välttämättä palaa aiempaan niin sanottuun normaalitilaan. Talous- ja terveyskriisejä joudutaan kohtaamaan jatkossakin. Tuleviin kriiseihin varautuminen edellyttää hyvinvoinnin vahvistamista ja yhteiskuntamme sopeutumiskyvyn parantamista, jotta selviämme niistä nykyistä nopeammin ja vähemmällä vaurioilla. Hyvinvointitalous asettaa ihmiset ja heidän hyvinvointinsa politiikan ja päätöksenteon keskipisteeseen. Kyse on suoraan valtion varojen budjetoinnista, sekä eri toimenpiteiden ja niiden vaikutusten arvioinnista ja priorisoinnista.

Hyvinvointia edistävä politiikka tukee myös talouden kestävä kehitystä. Koulutukseen panostamalla saamme osaavaa työvoimaa työmarkkinoille ja pidennämme työuria. Tuottavuus ja työllisyys ovat korkeimmat maissa, joissa työvoiman koulutustaso on korkea. Kun parannamme työoloja ja panostamme työterveyteen, vähennämme menetetyn työpanoksen kustannuksia. Suomessa on tässä suhteessa vielä paljon parannettavaa, koska työkyvyttömiä ja työmarkkinoilta syrjäytyneitä on suhteellisen paljon. Kuntien monialaisella hyvinvointia ja terveyttä edistävällä toiminnalla sekä terveyspalvelujen kattavalla saatavuudella parannamme ihmisten hyvinvointia ja toimintakykyä heidän kaikissa rooleissaan, myös työelämässä.

Hyvinvoinnin lisääminen on erityisen tärkeää Suomen tapaisessa ikääntyvässä yhteiskunnassa. Tiedämme, että palvelutarve kasvaa väestön ikääntyessä. Toisaalta tarpeeseen voidaan vaikuttaa edistämällä kaiken ikäisten toimintakykyä. Palvelujen viisas kehittäminen etenkin digitalisaatiota hyödyntäen ja ikääntymiseen liittyviä terveysongelmia ehkäisten pienentää julkisia terveystmenoja, ja luo myös uusia markkinoita.

Sukupuolten tasa-arvo tulee huomioida osana kestävästä talouspolitiikasta, mikä edistää sosiaalista ja taloudellista oikeudenmukaisuutta ja koko väestön potentiaalin hyödyntämistä talouden kasvutekijöinä. Kansainvälisten tutkimusten mukaan sukupuolten tasa-arvo ja naisten työllisyys edistävät oikeudenmukaista taloudellista kasvua.

Hyvinvointitalouden ohjausmalli

Yhteiskuntaa on mahdollisuus ohjata suuntaan, jossa päätökset tehdään ottaen erityisen painokkaasti huomioon hyvinvointitaloudelliset vaikutukset. Jatkossa tulee ratkaista, millaisilla ohjauskeinoilla yhteiskuntaa ohjataan kohti tätä tavoitetta. Ohjausmalli kertoo, mitä kaikkea ohjataan, jotta hyvinvointitalouden tavoitetta ja agenda edistetään yhteiskunnassa. Kun ohjausmallia kehitetään, täytyy ensin muodostaa yhteisymmärrys yhteistyössä eri sidosryhmien kesken siitä, mitkä ovat keskeiset tavoitteet hyvinvointitaloudessa ja luoda viitekehys hyvinvointitalouden mallinnukselle ja seuraamiselle.

Julkishallinnon toimintaympäristö on muuttunut viime vuosikymmeninä kompleksisemmaksi, mistä koronakriisi on ehkä selvin esimerkki. Ongelmien ratkaisu jakaantuu eri hallinnonaloille ja usein ongelmiin ei ole yhtä oikeaa ratkaisua tai ratkaisua lainkaan. Julkinen hallinto ei pysty yksin vastaamaan kaikkiin ongelmiin, vaan tarvitsee muita yhteiskunnan toimijoita mukaan rakentamaan ja ylläpitämään hyvinvointivaltiota. Eri-laisia keskeisiä verkostoja yhteiskunnan toiminnan kannalta syntyy myös itseohjautuvasti, ilman julkisen hallinnon tukea. Hyvinvointitalouden ohjausmallissa on keskeistä luoda edellytykset toimijoiden ja erilaisten verkostojen vuorovaikutukselle. Mallin kehittämisessä onkin huolehdittava, että sen kehittämiseen ja ylläpitämiseen osallistetaan relevanteissa paikoissa mukaan niin kansalaisia, kansalaisyhteiskuntaa kuin yksityistä sektoria esimerkiksi erilaisten dialogien kautta. Haasteena on kuitenkin saada kaikki toimijat toimimaan samansuuntaisesti yhteisten päämäärien saavuttamiseksi. Tämä vaatii hyvää koordinaatiota ja johtamista, tiivistä vuoropuhelua sekä selvärajaista vastuiden määrittelyä.

OECD on tehnyt pitkään töitä hyvinvoinnin viitekehyksen rakentamiseksi. Mallin tausta-ajatuksena on, että ymmärtääksemme väestön ja kotitalouksien hyvinvoinnin kehitystä, meidän on analysoitava muutakin kuin talousjärjestelmän kehitystä. OECD:n viitekehysessä (OECD Wellbeing Framework) jaotellaan hyvinvoinnin tekijät

nykytilan ja tulevaisuuden tekijöihin. Tämä malli on ollut monen muun maan ja tahon hyvinvointiviitekehysten pohjana.

Globaaliin Wellbeing Economy Governments (WEGo) -verkostoon kuuluvilla Islannilla, Uudella-Seelannilla, Skotlannilla ja Walesilla on omat mallinsa hyvinvointiviitekehystensä. Näissä malleissa pohjana on ollut OECD:n malli tai yhteistyötä mallin kehittämisessä on tehty tiiviisti OECD:n kanssa. WEGo-maista useat ovat jo pitkällä hyvinvointi-indikaattorien kehittämisessä ja käyttöönotossa, ja monet ovatkin jo vuoden 2008 taluskriisistä lähtien kehittäneet hyvinvointitalouden viitekehystä, jota hyödynnetään nyt myös koronaviihteeseen vastaamisessa ja toipumisessa. Kriisillä arvioidaan olevan pitkät vaikutukset, joihin kuitenkin erilaisilla hyvinvointitalousviitekehyksillä voitaisiin vastata. Näistä eri viitekehyksistä ja indikaattoreista voidaan ottaa oppia ja hyödyntää kehittäessä Suomen kansallista mallia, joka kannustaisi ajattelemaan politiikkatoimenpiteitä eri hyvinvoinnin osa-alueiden näkökulmasta ja ottamaan huomioon toimien pidemmän aikavälin vaikutuksia.

- On kehitettävä Suomen kansallinen malli hyvinvoinnin kokonaisvaltaiseen arviointiin.

Hyvinvoinnin seurantatapa

Kun on määritelty mitä tavoitteita hyvinvointitaloudelle asetetaan, tulee päättää, miten mallissa käytännössä mitataan politiikkatoimien hyvinvointivaikutuksia etu- ja jälkikäteen. Suomeen tulee rakentaa pysyvä hyvinvoinnin tasoa ja kehitystä sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä kuvaava seurantatapa. Päätöksenteon tueksi tarvitaan ajantasaista hyvinvointitietoa. Tietopohja voidaan muodostaa hyödyntäen sekä olemassa olevia että uusia digitietoa hyödyntäviä tiedonkeruutapoja. Tavoitteena on, että tiedot olisi analysoitavissa myös sukupuolittain, iän, yhdenvertaisuusvaikutusten sekä eriarvoisuuden kaventamisen näkökulmista. Eriarvoisuutta tarkasteltaessa on kiinnitettävä huomiota eri taustatekijöiden yhteisvaikutuksena kasautuvaan huono-osaisuuteen sekä alueellisiin hyvinvointieroihin. THL tuottaa alueellista tietoa hyvinvoinnin ja terveyden kehittämisestä ja lisäksi kunnilla on lakisääteinen velvoite päätösten ennakoarviointien tekemiseen. Tietopohja otetaan huomioon ja käyttöön hyvinvointiin ja ympäristön tilaan vaikuttavien päätösten yhteydessä systemaattisesti.

Vastaava mittaristo on otettu käyttöön esimerkiksi Islannissa (Nordic Welfare Indicator System NOVI). Islannissa kehitettiin vuoden 2009 taluskriisin yhteydessä ns. hyvinvointivahti (välfärdsvakt), jonka tavoitteena oli koota tietoa kriisin vaikutuksista yksittäisiin henkilöihin ja erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin. Erityistä huomiota kiinnitettiin kriisin sosiaalisiin vaikutuksiin. Tietoa ja näkemyksiä yhteiskunnan tilasta kerättiin yhteiskunnan eri toimijoilta, kuten koulumaailmasta, ammattijärjestöiltä,

tutkijoilta ja kansalaisjärjestöiltä. Hyvinvointivahti auttaa myös ymmärtämään miten tuleviin kriiseihin voidaan varautua erityisesti yhteiskunnan heikompien näkökulmasta.

Sukupuoli- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi on huomioitava kaikessa yhteiskuntapolitiikassa laaja-alaisesti. Koronapandemian aiheuttama kriisi korostaa tasa-arvotietoisien budjetoinnin kehittämisen merkitystä.

- Suomeen tulee rakentaa pysyvä hyvinvoinnin tasoa ja kehitystä sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä kuvaava seurantatapa vuoteen 2022 mennessä. Tämä edellyttää konkreettisia toimia.
- Ehdotuksena on, että Tilastokeskus vastuorganisaationa rakentaa mitariston, joka tuottaa hyvinvointitietoa systemaattisesti, säännöllisesti ja ajantasaisesti päätöksenteon tueksi.

Hyvinvointipolitiikan arviointineuvosto

Kevään 2020 aikana Valtioneuvostolle valmisteltu luonnos Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 -periaatepäätökseksi on tärkeä signaali poliittisesta sitoutumisesta hyvinvoinnin ja terveyden eriarvoisuuden kaventamiseen ja hyvinvointitalousajattelun edistämiseen eri hallinnonalojen yhteistyönä. Päätöksen toimeenpanoa käynnistettäessä on tarpeen varmistaa, että hyvinvointi-indikaattoriseurannan rinnalle tuotetaan päätöksenteon tueksi myös syvällisempää, tutkimustietoon pohjautuvaa analyysia hyvinvointipolitiikan tavoitteista, keinoista ja vaikutuksista eri väestöryhmiin.

Vuodesta 2014 lähtien toiminut, tiedeyhteisön itsensä ehdottamista jäsenistä koostuva talouspolitiikan arviointineuvosto on vuosittaisissa raporteissaan tuonut hyödyllisiä näkökulmia talouspoliittiseen keskusteluun ja valmisteluun. Yhtä lailla kuin talouspolitiikka, myös hyvinvointipolitiikka ansaitsee riippumattoman arviointitoimielimen. Sen tehtävänä voisi olla koota yhteen ja analysoida THL:n ja muiden relevanttien tutkimuslaitosten tuottamaa tietoa, ennakoita nousevia hyvinvointiin vaikuttavia yhteiskunnallisia muutossuuntia ja katalysoida niistä käytävää keskustelua sekä arvioida luodun kriteeristön avulla yhteiskuntapoliittisia toimia laaja-alaisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Se olisi myös oivallinen tapa edistää Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella lanseeraaman hyvinvointitalousajattelun juurruttamista. Neuvostolle tulee myös perustaa pysyvä valmisteluelin.

- Perustetaan riippumaton hyvinvointipolitiikan arviointineuvosto, jolla on riittävät valmisteluresurssit.

11 Lopuksi

Koronaviruspandemia on tuonut esiin suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan vahvuudet, kantavan eetoksen, universaalien hyvinvointipolitiikan perinteen, vahvat rakenteet ja instituutiot sekä aktiivisen ja toimivan kansalaisyhteiskunnan.

Samalla pandemia on tehnyt näkyväksi hyvinvointiyhteiskunnan pinnan alla olevia sosiaalisia ja muita jakolinjoja sekä hyvinvoinnin ja tasa-arvon murtumakohtia. Itse pandemia ja sen vaatimat torjuntatoimet ovat vaikuttaneet laaja-alaisesti ihmisten terveyteen, toimeentuloon ja muuhun hyvinvointiin sekä yhteiskunnan rakenteiden ja palvelujärjestelmien toimivuuteen. Osa näistä vaikutuksista ilmenee vasta pitemmän ajan kuluttua. Vaikutukset kohdistuvat vaikeimmin jo ennestään heikossa tilanteessa oleviin.

Tilanne vaatii sekä välittömiä että pitkäjänteisiä toimia, jotta hyvinvoinnin ja tasa-arvon edellytykset säilyvät. Kokonaisvaltainen kaikkien väestöryhmien hyvinvointi on yhteiskunnan sosiaalisen ja taloudellisen kestävyysnäkökulmasta ratkaisevaa. Tasa-arvon, hyvinvoinnin ja luottamuksen säilyttäminen hyödyttää kaikkia.

Nyt olemme keskellä yhteiskunnallista tilannetta, joka on uusi. Vielä ei ole käynyt ilmi, miten pandemia muuttaa yhteiskuntaa, millaisia ovat sen globaalit vaikutukset ja miten pysyviä muutokset ovat. Siksi nyt on otollinen aika luoda politiikkatoimien hyvinvoinnin ja tasa-arvon vaikutusarvioita varten toimiva kriteeristö, säännöllinen tiedon tuottaminen ja pysyvä arviointirakenne.

Pandemian ja sen torjuntatoimien aiheuttamasta tilanteesta palautuminen tulee vaatimaan yhteiskunnassa runsaasti taloudellisia, sosiaalisia ja inhimillisiä voimavaroja. Kuormitus lisääntyy tilanteen pitkittyessä. Voimavarojen rajallisuus on tarpeen ottaa huomioon palautumista ja sen kestoa arvioitaessa.

Ratkaisevinta on, että taakka jakautuu reilusti ja oikeudenmukaisesti ja koetaan sellaiseksi myös niiden näkökulmasta, joiden omat voimavarat eivät riitä.

Käytetty aineisto

Alanen K., Juvonen U., Tolkkinen L. (2020). Näkövammaisten liiton kysely koronaepidemian vaikutuksista näkövammaisten henkilöiden arkeen. Rapotti vastauksista kyseelyyn. Julkaisematon teksti.

Diamond, J. (2019). Upheaval: How nations cope with crisis and change. London: Penguin Books.

Euroopan unionin neuvosto (2019). Neuvoston päätelmät hyvinvointitaloudesta. Yhteenveto asian käsittelystä 24.10.2019. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13432-2019-INIT/fi/pdf>

Helsinki Graduate School of Economics (Helsinki GSE) (2020). Kela-etuuksiin kohdistuva paine koronakriisissä. Raportti 7.5.2020. <https://www.helsinkigse.fi/corona/kela-etuuksiin-kohdistuva-paine-koronakriisissa/>

Ikäinstituutti (2020). Koronapandemian vaikutus iäkkäiden hyvinvointiin – kokemuksia Elämänote ja Voimaa vanhuuteen ohjelmista sekä Yhdessä kotikulmilla -hankkeesta (Ikäinstituutti). Julkaisematon teksti.

Kangas O. & Kalliomaa-Puha L. (2020). ESPN Thematic Report on Access to essential services for low-income people – Finland. Brussels: European Commission.

Kansaneläkelaitos (2020). Kelan etuushakemukset. Haettu 10.5.2020 osoitteesta <https://kelaresearchandanalytics.github.io/koronamittarit/etuushakemukset.html>

Kiander J. (2001). 1990-luvun talouskriisi. Suomen akatemian tutkimusohjelma: Laman opetukset. Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset. VATT-julkaisuja 27:5. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Koponen P., Borodulin K., Lundqvist A., Sääksjärvi K., Koskinen S. (toim.) (2018). Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa. FinTerveys 2017-tutkimus. Raportti 4/2018. Helsinki: THL.

Kuusimäki J. (2020). Diakonia ja koronakriisi – tilannekuvaa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Julkaisematon teksti.

Mielenterveyspooli (2020). Toimenpide-ehdotuksia Martti Hetemäen johtamalle työryhmälle: mielenterveyden vahvistaminen koronakriisin exit- ja jälleenrakennustyössä. Julkaisematon teksti.

MIELI Suomen mielenterveys ry (2020). Koronaepidemian mielenterveysvaikutukset ja ehdotuksia jatkotoimista. Julkaisematon teksti.

Nelson K. (2019). Evaluation of the Nordic Welfare Indicator System (NOVI).

Nyman H., Jónsdóttir S., Blöndal L., Etwil P., Helgeson T., Rønning E., Tanninen T.A., (2016). A Nordic Welfare Indicator System (NOVI) - Report for the Nordic Council of Ministers. Reykjavík: Ministry of Welfare.

OECD (2020). Combatting COVID-19's effect on children. <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/combating-covid-19-s-effect-on-children-2e1f3b2f/>

OECD (2020). Measuring Well-being and Progress: Well-being Research. <https://www.oecd.org/statistics/measuring-well-being-and-progress.htm>

Olafsson, S., Daly, M., Kangas, O., Palme, J., (toim.) (2019). Welfare and the Great Recession: a Comparative Study. Oxford: Oxford University Press.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2020). Raportti 3.4.2020. Tutkijoiden näkemyksiä koronaepidemian vaikutuksista ja tarvittavista toimenpiteistä. <https://minedu.fi/documents/1410845/4996910/Tutkijoiden+n%C3%A4kemyksi%C3%A4+koronaepidemian+vaikutuksista+ja+tarvittavista+toimenpiteist%C3%A4/c2128ade-43e4-03ac-6037-aa7b02877493/Tutkijoiden+n%C3%A4kemyksi%C3%A4+koronaepidemian+vaikutuksista+ja+tarvittavista+toimenpiteist%C3%A4.pdf>

Rissanen P., Parhiala K., Kestilä L., Härmä V., Honkatukia J., Jormanainen V. (2020). COVID-19-epidemian vaikutukset väestön palvelutarpeisiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen – nopea vaikutusarvio. Raportti 8/2020. Helsinki: THL.

Saari J. (2019). Hyvinvointivaltio eriarvoistuneessa yhteiskunnassa. Toimi-hankkeen selvityshenkilön raportti. <https://vnk.fi/documents/10616/5698452/Selvityshenkil%C3%B6+Juho+Saaren+raportti+30.1.2019+-+Hyvinvointivaltio+eriarvoistuneessa+yhteiskunnassa>

Saari J. (2020). Pyydetty muistio Vesa Vihriälän johtamalle selvitystyöryhmälle. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:13, Liite 9. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-898-4>

Salomäki, H. (2020). Seurakunnat ja koronakriisi. Raportti kirkon työntekijöille ja luottamushenkilöille tehdystä kyselystä 13.5.2020. Kirkon tutkimuskeskus.
<https://evl.fi/documents/1327140/50112189/Raportti+Seurakunnat+ja+koronakriisi+2020.pdf/47890258-b5a5-8baa-9e54-14d734b707e7?t=1589796873571>

Salomäki, H. (2020). Suomalaisten henkinen kriisinkestävyys. Huolenaiheet ja turvallisuutta tuovat tekijät koronakriisissä. Raportti 8.4.2020. Kirkon tutkimuskeskus.
https://evl.fi/documents/1327140/50112189/Raportti_Suomalaistenhenkinenkriisinkest%C3%A4vyys_VerkoSaavutettava.pdf/454e8e5b-33b0-109a-b039-1155b9844d04?t=1588071335739

Sosiaali- ja terveysministeriö (2020). Hyvinvointitalous-työryhmän lausunto 4.5.2020. STM:n Hyvinvointitalous -työryhmän ehdotuksia ja näkemyksiä jälkihoito-strategiaa valmisteleavan työn tukemiseksi sekä lyhyen että pitkän aikavälin toimiin liittyen. Julkaisematon teksti.

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry (2020). Hetemäen exit- ja jälleerakennustyöryhmän kuulemistilaisuuden ennakkokysymykset 12.5.2020. Julkaisematon teksti.

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry (2020). SOSTEn edunvaltiimin näkemyksiä hauraimmassa asemassa olevista. Julkaisematon teksti.

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry (2020). SOSTEn jäsenkysely koronan vaikutuksista. Vaikutus järjestöjen kohderyhmiin. Julkaisematon PowerPoint-esitys.

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry (2020). SOSTEn soittokierros jäsenille koronatilanteen tilannekuvan syventämiseksi. Julkaisematon kooste.

Suomen YK-liitto (2017). Kestävän kehityksen tavoitteet (Agenda2030). Somero: Sälölehtin kirjapaino oy.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019). Terveytemme.fi –portaali. FinTerveys 2017 - tutkimuksen tuloksia. <http://www.terveytemme.fi/finterveys/tulokset/index.html>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2020). Koronaepidemian vaikutukset hyvinvointiin, palveluihin ja talouteen. Haettu 20.5.2020 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/ajankohtaista/koronan-vaikutukset-yhteiskuntaan-ja-palveluihin>

Tuomala, M. (2019). Markkina, valtio & eriarvoisuus. Tampere: Vastapaino.

Valtioneuvoston kanslia (2018). Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-557-0>

Vammaisfoorumi ry (2020). Raportti 31.3.2020. Vammaisten ihmisten oikeudet ja niiden toteutuminen koronaviruksen aiheuttamassa poikkeustilanteessa. https://vammaisfoorumi.fi/wp-content/uploads/2020/04/vammaisten_oikeudet_STM_310320.pdf

Vammaisfoorumi ry (2020). Seurantapalaverin raportti 15.5.2020. Vammaisten ihmisten oikeudet ja niiden toteutuminen koronaviruksen aiheuttamassa poikkeustilanteessa. http://vammaisfoorumi.fi/wp-content/uploads/2020/05/vammaisten_oikeudet_STM_seurantapalaveri_150520-1.docx

Varjonen, S., Kangas, O., Niemelä, M. (2019). Partisanship, continuity, and change: Politics in Finnish un-employment benefit reforms 1985–2016. *Social Policy & Administration*, 54(1), 119-133. <https://doi.org/10.1111/spol.12526>

Vihriälä, V., Holmström, B., Korkman, S., Uusitalo, R., (2020). Talouspolitiikan strategia koronakriisissä. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:13. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-898-4>

Väljjarvi J. (toim.) (2019). Edellytykset kasvuun, oppimiseen ja osallisuuteen kaikille. Tutkijoiden havaintoja ja suosituksia lasten ja nuorten monipuolisen kehityksen, terveyden ja vaikuttamisen mahdollisuuksien edistämiseksi. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:7. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-701-7>

Välityömarkkinatoimijoiden yhteistyöryhmä (2020). Kannanotto työllistymisessään tukea tarvitsevien tilanteesta. Työllistymisessään tukea tarvitsevat jäämässä ilman palveluja – tukipakettia tarvitaan kolmannen sektorin palveluntuottajille. <http://www.valityomarkkinat.fi/media/esitteet-ja-raportit/kannanotto-tyollistymisessaan-tukea-tarvitsevien-tilanteesta.pdf>

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVESTO
valtioneuvosto.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN: 978-952-287-875-5 PDF
ISSN: 2490-0966 PDF